402202

พระราชนิพนธ์

พระร่วง

ของ

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร

มหาวชิราวุธ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

22/03/2565

TULIB

3 1379 00908474 1

คำนำ

บทละครพูดคำกลอนเรื่อง "พระร่วง" นี้, ข้าพเจ้าได้แต่งขึ้นเพราะเหตุที่ได้มีสมาชิกเสือป่ารักษาดินแดนได้แสดงความปรารถนาจักใคร่เล่นเรื่อง "พระร่วง", ซึ่งเห็นว่าเป็นเรื่องปลุกใจคนไทยเราอย่างดีเรื่อง ๑. แต่บทละครที่ข้าพเจ้าได้แต่งไว้ก่อนนี้ เป็นบทสำหรับเล่นละครรำอย่างแบบเก่า, จึงยากที่สมาชิกเสือป่าจะเล่นได้, เพราะเกี่ยวแก่การต้องใช้บทรำอย่างท่าละคร ซึ่งเป็นของยากแก่ผู้ที่มิได้เคยฝึกหัด. ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้คิดแต่งขึ้นใหม่เป็นแบบละครพูดคำกลอน, เพื่อให้สดวกแก่ผู้ที่ไม่ได้เคยฝึกหัดรำละครแบบเก่าเล่นได้.

ส่วนฉากสำหรับใช้ประกอบในการเล่นละครพูดเรื่อง "พระร่วง" นี้, ข้าพเจ้าก็ได้คิดกำหนดไว้ให้ทำง่าย ๆ ทั้งนั้น, ไม่มีฉากอะไรที่ยากเย็นเหลือเกินไปเลย, จนแม้ที่สุดถ้าหากว่าจะไม่สามารถเขียนฉากขึ้นได้ทีเดียว, จะใช้เพียงเป็นม่านกั้นแทนพอให้มีทางเข้าทางออก, หรือแม้จะเล่นกลางแจ้งก็ได้ด้วยซ้ำ.

ส่วนเครื่องแต่งตัวนั้นแหละข้อนข้างจะลำบากหน่อย, เพราะเมื่อไม่มีแบบอยู่แล้ว, ผู้ที่จะคิดเล่นละครเรื่องนี้อาจจะเห็นเป็นข้อขัดข้องอย่างสำคัญอัน ๑ ทีเดียว. ข้าพเจ้าจึงได้จัดการให้สร้างเครื่องแต่งตัวขึ้นสำรับ ๑, พอให้คนแต่งตัวขึ้นและฉายรูปเป็นตัวอย่าง, สำหรับจะได้สร้างเครื่องแต่งตัวขึ้นให้คล้ายคลึงได้. หวังใจว่าจะเป็นที่พอใจแห่งผู้ที่คิดจะเล่นละครเรื่องนี้; หรือถึงแม้ผู้ที่

มิได้คิดจะเล่นละครเรื่องนี้บางทีก็จะพอใจในการที่มีรูปแสดงให้ปรากฏพอเป็นเค้าว่าคนสมัยพระร่วงนั้นแต่งตัวอย่างไร. สำหรับผู้เอาใจใส่ในการศึกษาเช่นนี้, ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า, เครื่องแต่งตัวที่ได้คิดขึ้นนี้ ดำเนินตามหลักที่มีอยู่ในศิลาจารึกลายต่าง ๆ ที่สุโขทัยและนครธม, ดังปรากฏในรูปลายที่นำมารวมไว้ในที่นี้ด้วยแล้ว.

อนึ่งสำหรับผู้ที่พอใจศึกษาทางโบราณคดีและพงศาวดาร, ข้าพเจ้าได้นำคำสันนิษฐานของข้าพเจ้าเรื่องตำนานพระร่วงมาลงไว้ในที่นี้ด้วย.

ตาม. ศิลป ข

แถลงเรื่อง
พระร่วง
ตามตำนานและโดยสันนิษฐานโบราณคดี

เมื่อจุลศักราชประมาณ ๖๐๐ ปี ฤๅพระพุทธศาสนายุกาลประมาณ ๑๗๘๐ พรรษา แผ่นดินซึ่งเป็นประเทศสยามเดี๋ยวนี้ตอนใต้เป็นอาณาเขตร์ของขอมอยู่มาก เมืองละโว้ (คือเมืองลพบุรีทุกวันนี้) ก็เป็นเมืองส่วยขึ้นประเทศขอม แลในละโว้นั้นมีทเลสายอันหนึ่ง ซึ่งน้ำจืดใสบริสุทธิ์ พวกพราหมณาชารย์ขนานนามว่าทเลชุบศร อาไศรยเหตุตามลัทธิในศาสนาพราหมณ์ถือกันว่า เมื่อพระนารายน์อวตารลงมาเป็นพระรามนั้น แม้จะแผลงศรผลาญศัตรูเมื่อใด ย่อมเอาดมพระแสงศรลงชุบในห้วงน้ำอันมีในที่ใกล้เสียก่อนแล้วจึงแผลง ยรรดาห้วงน้ำที่พระรามาวตารได้ชุบพระแสงศร ต่อมาจึงเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ทุก ๆ แห่ง แลทเลชุบศรนี้เป็นที่อ้างแห่งหนึ่งว่า เป็นห้วงน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ด้วยอานุภาพของพระราม หรือของพระละวะ (ลพ) ผู้เป็นราชโอรสซึ่งเป็นผู้มีฤทธานุภาพมาก ต่อมาจึงเอานามของพระละวะมาขนานเป็นนามเมืองว่าละโว้ แท้ที่จริงชื่อที่เรียกว่าเมืองละโว้นี้ เห็นว่าน่าจะถ่ายมาจากเมืองละวะประในมัธยมประเทศ (อินเดีย) ซึ่งว่าเป็นเมืองที่พระละวะสร้างนั้นเสียด้วยซ้ำไป ชื่อละวะนี้ชาวอินเดียเองแผลงเป็นละพะก่อน (เพราะอักษร ว ในภาษาสังสกฤต เป็น พ ในภาษาประกฤต) เพราะเหตุนี้จึงเป็นลพในภาษาไทย เลย

เปนชื่อเมืองลพบุรี ที่ตรงชื่อเก่าเรียกว่าละโว้ ใกล้กับศัพท์ละวะเดิมมาก เปนที่น่าเสียดายของผู้อุปรมาภาษาวิจารณ ที่เมืองนี้ไม่ใช้ชื่อละโว้อยู่อย่างเดิม.

อาไศรยเหตุที่น้ำทเลชุบศรเปนน้ำที่ถือกันว่าประกอบด้วยศิริมงคล ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น พระเจ้าแผ่นดินขอมจึงได้ตั้งพระราชกำหนดให้พ่อเมืองละโว้ตักน้ำทเลชุบศรไปส่งยังพระนครหลวง ซึ่งเปนราชธานีของประเทศขอม ไว้สำหรับใช้ในการพระราชพิธีกำหนด ๓ ปีครั้ง ๓.

ในที่นี้ควรจะอธิบายความเพิ่มเติมไว้สักหน่อยหนึ่ง เพื่อให้ผู้ศึกษาพงศาวดารและประเพณีโบราณเข้าใจความชัดขึ้น ความอธิบายมีเปน ๒ ข้อดังนี้ คือ:

๑ มีธรรมเนียมของชาวอริยกะแต่เดิมมา ที่ทำพิธีถวายอภิเษกแก่พระเจ้าแผ่นดินของตนแต่แรกได้ผ่านพิภพ พิธีอภิเษกนี้ยะอย่างหนึ่งนั้น เรียกว่ามุรธาภิเษก คือพระเจ้าแผ่นดินสรงน้ำอภิเษก พิธีมุรธาภิเษกนี้ ไม่ได้ทำแต่เวลาเสด็จผ่านพิภพเท่านั้น ถึงในการพระราชพิธีสำคัญอย่างอื่น ๆ ที่ถือเอาความบริสุทธิ์เปนสำคัญ ก็ย่อมมีการสรงมุรธาภิเษก พิธีอันนี้พวกพราหมณาจารย์ได้นำเข้ามาสู่ประเทศสยามและประเทศขอม และยังคงใช้อยู่เปนพระราชประเพณีจนตราบเท่าทุกวันนี้ ตามคำภีร์พิธีไสยศาตร์ (มีพระไอตะเรยะพราหมณะ อันเปนอัตตะกะถาแห่งพระคัมภีร์

ฤคเวท และพระศัตะยถพราหมณะ อันเปนอัตตะกะถาแห่งพระคัมภีร์ยชุรเวท เปนอาทิ) น้ำที่ควรใช้เปนน้ำมุรธาภิเษกนั้น ต้องนำมาจากหัวงน้ำล้วนแต่ที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ น้ำในที่มีสวัสดิมงคลแห่งใด ๆ ในแว่นแควันพระราชอาณาจักร์ของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ก็ต้องนำมาถวายเปนน้ำสรงมุรธาภิเษกด้วย เพราะฉนั้นจึงมีพระราชกำหนดยังคับไว้ให้หัวเมืองซึ่งเปนข้าขัณฑสีมา ส่งน้ำอันมีสวัสดิมงคลมาถวาย สำหรับสรงมุรธาภิเษกเปนสำคัญในความยินยอมเปนข้าขอบขัณฑสีมาด้วยอีกประการ ๑ ถ้าเมืองใดไม่ส่ง ก็เปนอันแสดงกิริยาที่ไม่ยอมเปนข้าขัณฑสีมา ขัดแขงต่อพระราชอำนาจ เปนเหตุที่ต้องปราบปรามและเอาโทษฐานขบถเปนประเพณีมีแต่โบราณดังนี้ คำอธิบายนี้จะทำให้เข้าใจเรื่องพระร่วงที่แสดงต่อไปนี้ได้ชัดเจน.

๒. คำว่า “พ่อเมือง” กับ “เจ้าเมือง” ๒ คำนี้ผิดกันมาก ถ้าพิเคราะห์ดูศัพท์ที่ใช้คงจะเข้าใจได้ว่า คำว่าพ่อเมืองนั้นหมายความว่าชาวเมืองนั้นเองที่ราษฎรพลเมืองยินยอมพร้อมกันยกขึ้นเปนหัวหน้าอย่างเปนพ่อปกครองครอบครัวคือชาวเมืองนั้น จึงเรียกว่าพ่อเมือง ตำแหน่งที่เรียกว่าเจ้าเมืองนั้น ความหมายว่าผู้ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินผู้เปนเจ้าของประเทศตั้งแต่งไปอยู่บังคับบัญชาการต่างพระเนตรพระกรรณ คือเปนผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน ผิดกันกับพ่อเมืองโดยอธิบายดังนี้ พระร่วงเปนพ่อเมืองละโว้ เพราะ

ฉนั้นพระร่วงนั้นเปนไทยชาวเมืองละโว้ ถ้าเปนขอมคงจะตั้งเปนเจ้าเมือง

ตำนานเรื่องพระร่วงพ่อเมืองลพบุรีได้เปนพระเจ้ากรุงสุโขทัยนี้มีอยู่ในหนังสือพงศาวดารเหนือ เรื่องราวที่กล่าวเล่าโดยหลงปาฏิหาริเกินไป มีใจความดังนี้ว่า

นายคงเคราพ่อเมืองละโว้ซึ่งเปนนายกองส่วยน้ำ มีบุตรชายคน ๑ ชื่อนายร่วง เมื่อนายคงเคราตายนายร่วงได้แทนที่ และนายร่วงนั้นมีอานุภาพวาจาสิทธิ์ ว่าให้อะไรเปนอย่างไรก็เปนได้อย่างนั้น ครั้นถึงคราวส่งส่วยน้ำทเลชุบศรไปพระนครหลวง นายร่วงเห็นว่าตักน้ำใส่ทุ่มขนไปลำบากนัก จึงให้เอาไม้สานชลอมเอาไปจ่มลงในทเลชุบศร แล้วสั่งให้น้ำอยู่ในชลอมน้ำก็ไม่รั่วตาชลอมไปได้ นักคุ้มเจ้าพนักงานขอมที่มาเร่งส่วยน้ำเห็นดังนั้นยังไม่สิ้นสงไสย นายร่วงจึงสั่งให้น้ำไหลออกมาเสียหมดชลอม นักคุ้มก็ตกใจกลัวปาฏิหารของนายร่วง รีบนำชลอมน้ำไปถวายพระเจ้าพันธุมสุริย์วงศ์พระเจ้าแผ่นดินขอมณพระนครหลวง กราบทูลให้ทราบว่าผู้มีบุญเกิดขึ้นที่เมืองละโว้ พระเจ้าพันธุมสุริย์วงศ์ได้ทรงทราบดังนั้น ทรงพระดำริห์เกรงว่านายร่วงจะเปนราชศัตรูจึงให้ขอมไปจับนายร่วงมาถวาย ถ้าจะจับเปนมาไม่ได้ก็ให้ฆ่าเสียขอมนั้นก็มิฤทธิ์ ได้รับรับสั่งแล้วก็ดำแทรกแผ่นดินมา จึงเรียกว่าขอมดำดิน นายร่วงได้ทราบข่าวว่าพระเจ้าพันธุมสุริย์วงศ์จะให้จับตัว

จึงหนีขึ้นไปบวชเปนภิกษุอยู่ที่เมืองเหนือ จึงเรียกว่าพระร่วง ไปอาไศรยอยู่ที่วัดณเมืองสุโขทัย (ในที่นี้ข้าพเจ้าต้องกล่าวไว้ว่าข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับท่านผู้รวบรวมพงศาวดารเหนือในข้อที่อธิบายว่าที่เรียกว่าพระร่วงนั้นเพราะไปบวช ตามความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่าน่าจะเรียกพระร่วงอยู่ก่อนแล้ว โดยเหตุที่คำว่าพระนี้ ในภาษาไทยโบราณใช้เรียกผู้ที่นับถือทั่วไป ภิกษุเปนที่นับถือจึงเรียกว่าพระ แต่พระเปนคำเรียกยกย่องคฤหัสถ์เหมือนกัน เพราะฉนั้นพ่อเมืองก็คงเรียกว่าพระอยู่แล้ว พระร่วงก็คงจะได้เรียกกันว่าพระร่วงมาแต่ก่อนบวชแล้ว เปรียบอย่างชาวเชียงใหม่เรียกใครๆ ที่เขานับถือว่าเจ้าทั้งนั้น ภิกษุก็เรียกว่าตุเจ้าดังนี้เปนตัวอย่าง) วันหนึ่งพระร่วงลงมาจากวัดอยู่ ขอมดำดินไปโผล่ขึ้นในลานวัด แลเห็นพระร่วงไม่รู้จัก จึงถามว่านายร่วงชาวละโว้ที่หนีขึ้นมาอยู่สุโขทัยนั้นอยู่ที่ไหน พระร่วงจึงสั่งว่าตอยอยู่ที่นี่เถิด จะไปบอกพระร่วงมาให้ ด้วยอำนาจวาจาสิทธิของพระร่วง ขอมก็กลายเปนหินเลยติดแผ่นดินอยู่ที่ตรงนั้นจนตราบเท่าทุกวันนี้ (ที่ในเมืองสุโขทัยทุกวันนี้ก็ยังมีหินก้อนใหญ่ก้อนหนึ่งเปนหินเขียวฝังอยู่ในแผ่นดินที่ลานวัดพระมหาธาตุใครไปเที่ยวพวกชาวเมืองเขายังชี้ให้ดูได้ ว่านั่นแลขอมดำดิน ดังข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้วโดยละเอียดในหนังสือเรื่อง "เที่ยวเมืองพระร่วง") ในขณนั้นพอพระเจ้ากรุงสุโขทัยสิ้นพระชนม์ลง ไม่มีผู้ใดจะสืบพระวงศ์ เมื่อกิติศัพท์แพร่หลายว่าพระร่วงมีวาจาสิทธิ

ได้สาบขอมให้กลายเปนหินไปได้ คนทั้งหลายเห็นว่าเปนผู้มีบุญญานุภาพ จึงพร้อมกันอัญเชิญให้ลาผนวชออกครองราชสมบัติณกรุงสุโขทัย ถวายพระนามว่า พระเจ้าศรีจันทราทิตย์ (ศรีอินทราทิตย์).

เรื่องตำนานที่กล่าวมาในหนังสือพงศาวดารเหนือดังนี้ ผู้อ่านที่ไม่มีความเชื่อถือในการปวัฒิหารต่าง ๆ ได้อ่านแล้วก็เลยเหมาเอาว่าเปนนิทานแต่งขึ้นเล่าเล่นทั้งอัน เหมือนเรื่องวงศ์ ๆ จักร์ ๆ เหลวไหลไม่สมควรที่จะเอาใจใส่ต่อไป แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้าเองเห็นว่า จะว่าเปนนิทานไปหมดทีเดียวไม่ได้ คงจะมีเรื่องจริง แต่หวกเล่าต่อเติมเพิ่มความอัศจรรย์ต่าง ๆ ขึ้น ตามนิสัยของคนในชั้นหลัง ที่ชอบเล่าเรื่องอะไรให้วิเศษแปลกปลาดเช่นอภินิหารของเจ้านายที่ตนนับถือ ความจริงอันควรเชื่อได้ในเรื่องนั้นคือ พระร่วงนี้ได้เปนทั้งพระเจ้าแผ่นดินและเปนวีรบุรุษเปนผู้มีสติปัญญาไหวพริบ เช่นการคิดภาชนะอย่างใหม่ขึ้นใช้ตักน้ำ ที่เรียกว่าชลอมนั้น น่าจะมุ่งความแต่เพียงว่าเปนภาชนะที่สานด้วยไม้อย่างชลอม ไม่ใช่ขึ้นด้วยดินอย่างตุ่มหรือโอ่ง และไม่ใช่เปนชลอมตาห่าง ๆ อย่างที่ใช้ใส่ผลไม้คงเปนตาถี่ และมีชั้นยาภายในจึงตักน้ำได้ไม่รั่ว กล่าวโดยย่อ คือพระร่วงเปนผู้คิดทำกละอองมฤาครุขึ้น เปนของที่คิดขึ้นใหม่จึงพากันตื่นเต้นเห็นเปนผู้วิเศษ ที่ว่าวาทาสิทธินั้นก็น่าจะอธิบายได้ว่าพระร่วงเปนผู้ที่พลเมือง

นิยมนับถือมาก จะมีบัญชาสั่งอะไรก็เปนไปตามบัญชาทุกประการ
จึงเปนผู้ที่ควรพระเจ้าพันธุมสุริย์วงศ์จะทรงวิตกว่าจะเปนหัวน่านำไทย
ที่เปนข้าขอบขัณฑสีมาให้กำเริบ และต้องให้คิดกำจัดเสีย ส่วน
นายทหารที่ส่งมานั้น ก็คงจะเปนผู้มีฝีมือ และทั้งจะให้อภินิหาร
พระร่วงมากหนักขึ้น จึงต้องกล่าวว่ามฤทธิ์มเดชมาก ส่วนข้อที่ว่า
ตำตินมาจากเมืองขอมนั้น น่าจะมากเกินไป อันที่จริงคงจะยกเข้า
มาตรงๆ ก่อน พระร่วงจึงได้ทรายเหตุและหลบไปบวชเสียที่สุโขทัย
ถ้าขอมได้ตำตินมาแต่พระนครหลวง ที่ไหนพระร่วงจะได้รู้ตัวและ
หลบหนีไปได้ ฝ่ายนายทหารขอมเมื่อมาใกล้ละโว้ ทราบว่าพระร่วง
หนีไปแล้ว ครั้นว่าจะยกติดตามไปก็ไม่สดวก ด้วยเหตุที่สุโขทัย
เปนราชอาณาจักร์ไทยอย่ภายนอกขอบขัณฑสีมาของพระเจ้าพันธุม
ทัพที่ยกมาก็คงจะเกณฑ์มาแต่เพียงพอรบละโว้ซึ่งเปนเมืองเล็ก
หากจะยกรุ่โขมเข้าไปในแดนสุโขทัยก็คงจะเกิดมีเหตุต้องรบพุ่งกับ
ชาวสุโขทัย กำลังไม่พอขอมจึงต้องหันลงใช้อุบายเพื่อล้างผลาญ
พระร่วง คือปลอมแปลงตัวเปนไทย และไปโดยอาการอันลึกลับ
ประหนึ่งว่าแทรกพื้นแผ่นดินไป จึงเรียกว่าขอมตำดิน แต่ครั้นไป
ถึงสุโขทัยแล้ว ไปพบพระร่วงเปนภิกษุอยู่ ไม่รู้จักจึงเข้าไปถาม
หาพระร่วง ฝ่ายพระร่วงคงจะเห็นผิดสังเกตุ เพราะคนแต่งเปนไทย
แต่พูดสำเนียงแปร่งเปนขอม จึงกล่าวประวิงไว้ แล้วไปตามโยม
วัดออกมาจับตัวได้ แต่อย่างไรๆ ก็ดีไม่มีที่สงไสยในข้อที่พระร่วง

นี้ได้เปนหัวหน้าทำการสงครามรบพุ่งชิงไชย จนไทยได้เปนอิศร
ภาพพ้นจากอำนาจขอม ตั้งประเทศไทยเอาเมืองสุโขทัยเปนราช
ธานี มีกษัตริย์สืบพระวงศ์ทรงอานุภาพแผ่อาณาเขตรยิ่งขึ้นโดย
ลำดับมา เมื่อพิเคราะห์ดูตามหลักฐานในทางพงศาวดาร และจด
หมายเหตุที่ได้พบแล้ว น่าจะเชื่อว่าพระร่วงนี้ได้ประดิษฐานราชวงศ์
ครองกรุงสุโขทัยตอนก่อนกรุงเก่า และบรรดากษัตริย์ในราชวงศ์นี้
คนทั้งหลายเอานามวงศ์มาเรียกว่าพระร่วงเจ้าทุก ๆ พระองค์ พระ
ร่วงเจ้าองค์เปนปฐม คือขุนศรีอินทราทิตย์ที่ปรากฏพระนามใน
จารึกสิลาหลักอักษรไทยที่เมืองสุโขทัยนั้นเอง (ข้อที่ในพงศาวดาร
เหนือกล่าวว่าทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีจันทรวิชิตนั้น ก็ไม่ค้านกับ
ความเห็นที่ข้าพเจ้าได้แสดงมา เพราะนามจันทราธิชิตนี่น่าจะเปนอัน
เดียวกับจันทราทิตย์ อย่างเช่นพระนครินทราชา พระมหินทราธิราช
นี่ก็คือนามพระอินทราชานั้นเอง และอินทร์กับจันทร์ในโบราณกาล
มักใช้ควบ ๆ กันอยู่ เช่นตำแหน่งหลวงอินทรมนตรี ก็มีสร้อย
ต่อว่าศรีจันทรกุมาร ทั้งชื่อเจ้ากรมพระสนมพลเรือนก็มีเปนพยาน
อยู่ว่าใช้ได้ทั้งอินทราทิตย์และจันทราทิตย์) ถ้าความจริงเปนเช่นนี้
ไซ้ร พระร่วงเจ้าองค์เปนที่สองนั้น คือพระเจ้าปาลรัฐ หรือเรียกใน
ภาษาไทยตามที่จารึกไว้ว่า ขุนบาลเมือง (อันเปนชื่อเดียวกันกับ
งั่วเมือง ซึ่งมาใช้เปนตำแหน่งขุนนางอยู่ในบัดยุบันนี้ และพระร่วง
เจ้าองค์ที่สามก็คือ ขุนรามกำแหงมหาราช ผู้ที่จารึกหลักศิลา

ที่กล่าวแล้วนั้น และเปนผู้สร้างพระแท่นมนังสิลาบาต กับมีข้อควรเห็นความต่อไปว่า พระเจ้าศรีอินทราทิตย์นี้ได้อภิเษกกับนางเสือง ซึ่งเปนราชธิดาของพระเจ้ากรุงสุโขทัยพระองค์ก่อน ด้วยเหตุที่เปนผู้สืบพระวงศ์ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ก่อนประการ ๑ และเพราะเหตุที่ชาวเมืองสุโขทัยได้พร้อมกันถวายราชสมบัติด้วยอีกประการ ๑ พระเจ้าศรีอินทราทิตย์จึงได้ประดิษฐานราชวงศ์มั่นคงในพระนครสุโขทัยสืบมา.

เมื่อเหตุอันควรเชื่อมีอยู่ว่าพระร่วงนั้นมีในพงศาวดารเปนแน่แท้ (คือมีตัวจริง ๆ ไม่ใช่เปนแต่ชื่อในเรื่องนิทานเท่านั้น) ถึงว่าจะไม่มีพยานพอจะรู้เรื่องราวของพระร่วงได้ถ่องแท้ ก็น่าคิดค้นดูว่าเรื่องของพระร่วงที่กล่าวไว้ในพงศาวดารเหนือนั้น ความจริงจะเปนอย่างไรจึงลองคิดดู เห็นว่าเรื่องจริงจะเปนดังที่ได้ผูกขึ้นไว้ และแต่งเปนบทกลอนดังต่อไปนี้.

ชี้แจงความบางข้อ

บทกลอนต่อไปนี้ ถ้าอ่านไปก็ดี ฤๅถ้าแม้ว่าจะได้ออกโรงเล่นเปนละครก็ดี ผู้อ่านบทกลอนฤๅผู้ดูละครก็จะพบข้อที่น่าสงไสยฤๅน่าหวังอยู่บ้างบางแห่ง จึงขออธิบายชี้แจงแก้กระทู้ล่วงน่าไว้ดังต่อไปนี้

๑ นามบุคคลในเรื่องนี้ ที่มีกล่าวมาในพงศาวดารเหนือมีแต่พระร่วง นักคุ้ม และพระเจ้าพันธุมสุริยวงศ์ ส่วนนามตัวขอมดำดินนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ได้เปนผู้ทรงขนานนามว่าพญาเดโชชิงก่อน เมื่อทรงแต่งบทกลอนสำหรับร้องประกอบกับภาพยนต์เรื่องขอมดำดิน ซึ่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ได้ทรงจัดเล่นที่หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อ ร, ศ, ๑๑๓ นั้น และบทกลอนนั้นก็ได้ใช้ร้องกันมาเรื่อย ๆ จนกาลยืดนี้ ชินกันมากแล้ว ทั้งชื่อเดโชนั้นก็เข้าที่อยู่ และใครจะเถียงว่าผิดก็ไม่มีหลักอะไรจะเถียง จึงคงใช้ชื่อเปนเดโชในเรื่องนี้ ส่วนนามบุคคลอื่น ๆ ข้าพเจ้าขนานขึ้นตามเหมาะใจ เช่นนางแม่ให้ชื่อนางจันทน์ อันเปนชื่อไทย ๆ แต่ถ้าไม่ได้ชื่อเช่นนั้นจริง ๆ ก็ขออภัยโทษเถิด เพราะหาหลักฐานอันใดมิได้.

๒ คนไทยในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเกณฑ์ให้ไว้ผมสูง อย่างที่เรียกกันตามภาษาละครว่าผมลาว เพราะข้าพเจ้าเชื่อแน่นอนโดยมิ

หลักฐานอยู่ว่า ไทยสมัยพระร่วงนั้นไว้ผมสูงเปนแน่ คือรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏในโบราณสถานเปนพยานอยู่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไทยจะได้ไว้ผมสูงกันลงมานาน แม้พวกกรุงเก่าก็น่าจะพึงมาตัดผมเมื่อราวแผ่นดินพระมหาจักรพรรดิ ฤๅพระมหาธรรมราชา ถ้าจะให้เดาเหตุข้าพเจ้าก็จะใคร่เดาว่า คงเปนเมื่อรบกับพม่าบ่อย ๆ ไทยจึงตัดผมเสียเพื่อให้แลเห็นผิดกันได้โดยฉนัด ส่วนชาวเชียงใหม่และเมืองขึ้นของเชียงใหม่เปนพวกข้างพม่าจึงมิได้ตัดผม ยังคงไว้ผมสูงมาจนราวแผ่นดินพระนารายน์จึงตัด ชรอยจะเปนเพราะชาวกรุงศรีอยุธยาบังคับให้ตัด ส่วนผู้หญิงไทยนั้น คงไว้ผมยาวต่อมาอีกจนแผ่นดินขุนหลวงยรมโกษก็ยังไว้ผมยาว ดังปรากฏอยู่ในภาพย์เห่เรือ ซึ่งเจ้าพาธรรมธิเบศร์ (กุ้ง) ได้ทรงพระนิพนธ์ มีความว่า "คิดอนงค์องค์เอวอร ผมประบ่าอ่าเอียมไร" ดังนี้ การที่ผู้หญิงชาวไทยได้ตัดผม ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเมื่อเสียกรุง จึงตัดผมสั้นให้คล้ายผู้ชาย เพื่อจะได้ปลอมตัวเปนผู้ชายได้ง่าย ๆ ในขณะเมื่อหนีพม่า ส่วนพวกขอมนั้นได้ความตามรูปที่มีอยู่ในนครธมว่า พวกท้าวพญาไว้ผมยาวมุ่นเมาลี แต่ผู้น้อยตัดผมบนสั้นผมหลังประบ่า.

๓ คำว่าขืนที่ใช้ในเรื่องขอมคำดีนี้ ต้องเข้าใจว่าคือธนูฤๅน่าไม้ ไม่ใช่ยืนยิงด้วยดินดำ ซึ่งเปนของพึงจะมีขึ้นใหม่ในแผ่นดินพระไชยราชากรุงเก่าเท่านั้น อาวุธใดที่มีเครื่องส่งลูกศรฤๅกระสุนไปประหารได้ไกล ๆ ตามภาษาไทยเรียกว่าขืน เพราะฉนั้นเมื่อเกิด

มิอาวุธชนิดเรือไสรยนต์ดำเนิดไฟเปนกำลังส่งกระสุนไปประหารนั้น ชน ๆ จึงเรียกว่ายนต์ไฟ เพื่อให้ทราบชนิดของยนต์ เหมือนเรียกเรือที่เดินด้วยแรงไฟว่าเรือไฟ ที่อธิบายนี้เพื่อของกันมิให้ผู้อ่านท้วงว่าข้าพเจ้าไปเกณฑ์ให้คนโบราณใช้ของที่ยังมิได้มีเข้ามาในเมืองเราสมัยนั้น.

๔ คำที่ใช้พูดกับพระร่วงว่าพ่อเจ้า และกับนางจันทน์ว่าแม่เจ้านั้น เดียวนี้ในมณฑลพายัพเขาก็ยังพูดถึงเจ้าผู้ครองนครว่าพ่อเจ้า และนางชาวาเรียกว่าแม่เจ้า เปนพยานปรากฏอยู่ว่าคนไทยเก่าพูดเช่นนั้น ภาษาที่พวกไทยเหนือพูด ถ้าพิเคราะห์ดูเทียบกับหนังสือเก่า จะเห็นได้ว่าตรงกันอยู่โดยมาก ถ้อยคำสำนวนที่เปลี่ยนแปลงไปมากก็แต่ในหมู่ชาวกรุงเท่านั้น.

ตามที่ชี้แจงมาแล้ว ๔ ข้อนี้ หวังใจว่าจะพอเปนพยานให้เห็นได้แล้วว่า ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะให้เรื่องราวเปนไปโดยทางที่น่าจะเปนจริงอย่างมากที่สุดที่จะเปนไปได้ แต่ถ้าแม้ยังมีข้อยกพร่องฤๅผิดอยู่บ้างแห่งหนึ่งแห่งใด ก็ขออย่าได้ถือโทษเลย.

ไทย

พระร่วง, พ่อเมืองละโว้.

นางจันท์, มารดาพระร่วง.

หลวงเมือง, หลวงวัง, หลวงนา } กรมการเมืองละโว้.

นายขุญ, นายมี } ทนายคนสนิทของพระร่วง.

นายมั่นยาว, พรานบ่า.

พระมหาราชครู, เมืองสุโขทัย.

อำมาตย์ที่ ๑, อำมาตย์ที่ ๒ } เมืองสุโขทัย.

นอกจากนี้มีกรมการ, ทนาย, พลเมือง, สาวใช้, ศิษย์วัด, ฯ ล ฯ.

ขอม

ท้าวพันธุม, เจ้ากรุงขอม.

พญามหาดไทย, พญากระลาโหม } อำมาตย์ขอม.

พญาเดโช, แม่ทัพขอม.

นักคุ้ม
นักแก้ว
นักสุวรรณ } นายทหารขอม.

ทหารขอมที่ ๑

ทหารขอมที่ ๒

นอกจากนี้มีขุนนางที่เผ้าในพระโรง, และไพร่พล.

พระร่วง

เล่ม ๑

ฉาก: หอนั่งในคุ้มของพระร่วง, ที่เมืองละโว้.
เปนเรือนฝากระดานอย่างโบราณ; เครื่องตกแต่ง
มีเตียง, ซึ่งมีเครื่องปูลาดและหมอน, มีขันน้ำ,
กระโถน, พานหมาก, ฯ ล ฯ.

พระร่วง. ตัวเรานี้ควรที่จะสำราญ
เบิกบานในจิตหาน้อยไม่,
เปนพ่อเมืองเลี้ยงชีวาไกล,
ครองไทยละโว้ธานี.
ตั้งแต่บิดาสิ้นชีวาตม์,
เปนทายาทครอบครองยุรัฐ,
โดยความนิยมยินดี
ในที่ดวงจิตนรากร.
แต่ว่าอนิจจาไร้สนุก,
เปนทุกข์เผาทอดฤทัยถอน;
สงสารประชารายฎร
ล้วนเดือดร้อนเหลือล้นคณนา.
ด้วยว่าพืชพรรณธัญญาหาร
แสนกันดาร, แห้งแล้งเปนหนักหนา;

มิหนำซ้ำกรรมมันพัญเอินมา
ขวยเวลาส่วยน้ำ, น่าช้ำใจ.
อนิจจา! เปนข้าเจ้ากรุงขอม,
ต้องยินยอมสาระพัดขัดมิได้;
อกเอ๋ยอกกู, ดูกระไร,
เกิดเปนไทยต้องเปนทาส, อนาถนัก!
จำต้องยอมให้ขอมจิกหัวใช้;
ยิ่งคิดไปฟูมฟักอกแทยหัก.
ทำไฉนจะได้พันเงื้อมมือยักษ์,
ให้ชื่นชอประจักษ์ได้สักครา?
ทำไฉนชาวไทยจักได้รอด,
ปลอดจากอำนาจยักษา?

(หลวงเมืองออกมาและยกมือไหว้.)

อ้อหลวงเมือง, มีเรื่องมาเจรจา,
หรือมาด้วยเหตุผลยุบลใด?

หลวงเมือง ขัดนักคุ้มคุมขอม
พรั่งพร้อมไพร่หลวงน้อยใหญ่,
มาถึงธานีแล้วไซร้.

พระร่วง ดูเอาเถิดช่างกระไรนายเรา!
จำเภาะมาเกณฑ์กันเวลานี้,
ยามชาวบุรีแทยอดเข้า.

หลวงเมือง แท้จริงก็ประจวบเวลาเชา,
ดังข้าเจ้าได้กราบเรียนมา.
บันเปนยำหนดส่ง
ส่วยน้ำสรงของจอมเกศา;
เมื่อยามถึงกำหนดเวลา,
แต่ก่อนมามิเคยจะรั้งรอ.

พระร่วง เราทราบดี; ครั้งนี้เราเองสั่ง
ให้รอรั้งไว้ก่วาจะมาขอ,
เพราะข้าวปลาสาลีมีไม่พอ,
พวกเราหนออัตคัดแสนอัดใจ.
แม้จะเกณฑ์กันให้ไปส่งน้ำ
ก็จะซ้ำลำยากยากใหญ่;
จะใช้ให้เดินดงฝ่าพงไพร
ก็เหมือนใช้ให้ไปตายวายชีวา,
เหมือนแสร้งให้ชนนิกรเดือดร้อนใหญ่,
จริงหรือไม่หลวงเมือง ?

หลวงเมือง จริงเจ้าข้า;
แต่เมื่อก่อนคราวใดส่งไปช้า,
แม้จะล่านิดหน่อยคอยเร่งรัด.

ฝ่ายเราน้อยหย่อนฤทธิ์,
ถึงข้องจิตจนใจไม่กล้าขัด.

พระร่วง เราจะลองพูดจาสาระพัด
เพื่อลองผ่อนผันเขาสักที.
ท่านจงเตรียมสำรับคับค้อน
ไว้ต้อนรับพวกเขาให้เต็มที่.

หลวงเมือง ได้เตรียมไว้พร้อมสรรพ, สำรับมี
ของดี ๆ หวานคาวข้าวปลา.

พระร่วง ถ้าเช่นนั้นไปพลัน, ไปเชื้อเชิญ
เสนีขอมให้เดินขึ้นเคหา,
ส่วนพวกบริวารที่ตามมา,
จงเลี้ยงหน้าเคหาอย่าช้าที.

หลวงเมือง ข้าจะจัดเสร็จสรรพต้อนรับเขา
ผู้เปนแขกของเราอย่างเต็มที;
ขอพ่อเจ้าบุญโศลกโชคดี
จงผันผ่อนเสนีได้สมใจ! (ไหว้แล้วเข้าโรง)

พระร่วง เดชะกุศลช่างก่อน,
ขอให้ภูวิงวอนสำเร็จได้;
ถึงแม้เขาไม่ยอมประนอมใจ
ขอจงเทพไทให้ยั่งยืนยืน!

(นักคุ้มออก; พระร่วงลุกไปต้อนรับ.)

ขอต้อนรับเสนีผู้มีศักดิ์
มายังสำนักเรือนข้า! (พานักคุ้มไปนั่งเตียง)
เฮ้ย, ทนายไว ๆ, ใครอยู่หวา?

(ทนายคน ๑ ออกมาไหว้)

อย่าได้ช้าจงรีบยกสำรับ
มาไว ๆ จะได้เลี้ยงท่านข้าหลวง,
และเลี้ยงปวงไพร่พลพร้อมสรรพ;
อย่าให้บกพร่องการรองรับ,
ทั้งข้าวทั้งกับจัดให้พอ. (ทนายไหว้แล้วเข้าโรง)

นักคุ้ม ชอบใจ, ท่านนี้มีอัชฌา,
ข้าชอบนักหนา, ข้าจึงขอ
อย่าให้เลี้ยงพวกข้า, มีมาพอ
ทั้งข้าวปลา, ข้าขออย่าเลี้ยงดู;
เพราะทราบว่าพิชพรรณธัญญาหาร
ในเมืองท่านอัตคัดขัดข้องอยู่,
ไม่ควรเปลืองสะเบียงเลี้ยงดู;
เพราะพวกข้าจะอยู่อีกหลายวาร,
ก็จะเปลืองข้าวปลา.

พระร่วง ข้าขอโทษ;
ขอท่านอย่าโกรธเลยนะท่าน;
เปนธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ,
ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ
อย่างเลิศดิ, ตามมีและตามเกิด,
ให้เพลินเพลิดกายากว่าจะกลับ.—
เฮ้ย,ทนายไวๆ, ไหนสำรับ ?
ยังตกแต่งไม่สรรพฤๅฉันใด ?

〔ทนายหลายคนยกสำรับออกมาตั้ง〕

ขอเชิญท่านนายทหารผู้มียศ
จงลิ้มรสทั้งหมูเป็ดไก่,
กินเถิดเสนา,อย่าเกรงใจ,
ขอให้อิ่มหน่ำแลสำราญ.

นักคุ้ม ท่านนี้ใจดีเปนที่สุด,
สมควรเปนบุตร์บิดาท่าน;
ถ้าแม้ได้ไปเฝ้าพระภูบาล
คงโปรดปรานมากแท้,ข้าแน่ใจ.
เหตุไฉนท่านไซ้รไม่ไปเฝ้า
พระผ่านเผ้า ?

พระร่วง ยังไปหาได้ไม่;
เพราะละโว้ล้ำยากยากใจ,
ทำนาไม่ได้เพียงพอ.
ข้าอยากขอให้กรุณา,
จงเมตตาฟังคำข้าขอ;
อันส่วยน้ำไซ้รจงได้รอ
ไว้ต่อเวลาข้าวปลาดี.
ในบัดนี้แม้ให้ไปส่งน้ำ,
จะชอกช้ำทุกตนบ่นบ;
ขอท่านนักคุ้มเสนี
จงมนาจดคิดเมตตา.
ขอจงให้รอ—

นักคุ้ม อ้อ! พ่อเจ้า,
ตัวเราเห็นอกท่านดอกหนา;
ส่วนตัวเรานั้นไซ้รใจกรุณา,
แต่หากเกรงอาญาพระทรงยศ.
ส่วยน้ำเคยส่งตรงต่อบี,
เพื่อพระราชพิตามกำหนด;
การส่งน้ำไซ้ร ไม่เคยงด,

ขะละลดนั้นไซ้รไม่ควรการ.
ภูวนัยจะทรงพระพิโรธ,
คงเปนโทษแน่แท้.

พระร่วง นี่แน่ท่าน;
อัตคัตขัดสนพ้นประมาณ,
ข้าคิดสงสารประชาชน.
ถ้าแม้ท่านมีไมตรีฉันท์,
จงช่วยผันผ่อนด้วย,ช่วยสักหน;
ชาวละโว้ลำบากยากตน
ถ้วนทั่วทกคนเดือดร้อน.
ถ้าแม้ท่านจะเอาน้ำให้ได้,
จงมีใจกรุณาแก่ข้าก่อน;
ช่วยขนนำสู่พระนคร,
อย่าให้ต้องเดือดร้อนถึงชาวไทย.
ไพร่พลโยธิท่านมีมา;
จงโปรดช่วยกรุณา.

นักค้ม หาได้ไม่!
อันเราจะรับเอาน้ำไป,
ดูจะกระไรไม่เข้าที.
แต่ก่อนไซ้รชาวไทยเคยไปส่ง

22/03/2565

น้ำสรงจนถึงที่กรุงศรี;
ไพร่ขอมซนไปไม่เคยมี.
ถ้าให้ดีควรไทยไปอย่างเคย.

พระร่วง อนิจจา ! กรุณาหน่อยไม่ได้;
ไม่เห็นใจไทยบ้างฤๅท่านเอ๋ย ?
ยามท่านมาใช่ว่าเราละเลย;
เลี้ยงดูให้สเบยถ้วนทุกคน.
ชาวละโว้แร้นแค้นแสนลำยาก,
แสนยากอัตคัดขัดสน,
ต้องทำมาหากินสิ้นทุกคน,
หาไม่เปนข้าวปั้น,แสนจนใจ.

นักคุ้ม ของเชื่อเถิด,พ่อเมือง,อย่าเคืองข้า;
มิใช่ว่าไม่สงสารท่านเมื่อไหร่.
แต่ในส่วนราชการงานเมืองไซร้
จะผ่อนผันไม่ได้ด้วยฉันทา.
รับใช้เข้าพ้าเข้าแผ่นดิน
จะผันผินผิดใช้ ได้ฤๅว่า ?
เรากตองยาเยงเกรงอาญา.

พระร่วง มิใช่ว่าอยากขัดท่านเมื่อไร ?
อันน้ำทเลชุบศร,

22/03/2565

ระเกณฑ์พวกนราถรตักให้;
ขอเพียงให้ท่านรับไป,
เพื่อมิให้ชาวละโว้ยากเย็น.
เวลานี้โคกระบือฤาบกพร่อง,
เกวียนทั้งปวงจะต้องใช้คนเข็ญ
ไปถึงนครหลวง,ปวงลำเค็ญ,
แสนลำยากยากเย็นจงเห็นใจ.
ส่วนท่านและทหารชาวขอม
ย่อมจะต้องกลับไปกรุงใหญ่,
ช่วยรับขนน้ำส่วยด้วยเป็นไร ?

นักคุ้ม ยอมไม่ได้ ! จะเสียประเพณี.
ถึงลำยากยากแค้นแสนกันดาร,
ชาวเมืองท่านเคยส่งขนถึงที่
นครธมขรมธานี,
ครั้งนี้ควรเป็นไปเช่นเพรง.
จะผ่อนผันนั้นผิดประเพณี
อันเคยมี.

พระร่วง อนิจจา ! ช่างข่มเหง !
พวกเราหย่อนกำลังนักรบเอง,
จึงต้องจำยำเกรงท่านผู้นาย.

22/03/2565

แต่ถ้าแม้กรุณาปราณี,
คุณท่านจะมีไม่รู้หาย;
ไพร่ฟ้าข้าไทยใช้เจียนตาย,
จะเปนเครื่องทำลายความจงรัก.
แม้แสดงเมตตา,ข้าแผ่นดิน
คงไม่สิ้นภักดิ์ที่ทรงศักดิ์;
ได้ร่มเย็นเปนที่พึ่งพำนัก,
แจ้งประจักษ์ทั่วแคว้นแดนไทย.
ชาวละโว้แร้นแค้นแสนอัตคัต,
จะแสร้งขัดบัญชาก็หาไม่;
ไม่สามารถทิ้งไร่นาไป.
ขอเสนิงได้กรุณา.
นึกว่าเลี้ยงข้าเอาไว้ใช้
เต็มกำลังต่อไปในเบื้องหน้า.

นักคุ้ม ตัวเราก็มีเมตตา,
ทั้งวาจาท่านตอบก็ชอบกล.
จะกดขี่ข่มเหงคะเนงร้าย,
เครื่องทำลายภักดิ์ไม่มีผล;
พวกท่านก็คน,เราก็คน,
เมื่อยามจนก็ต้องคิดจิตปราณี.

22/03/2565

แต่อัตราวาริที่ส่งเต็ม
ยี่สิบเล่มเกวียนใหญ่จึงได้ที;
ตัวเราเข้ามาในคราวนี้,
เกวียนมีมาสิบเล่มด้วยกัน.
ไฉนจะสามารถบรรทุกหมด
ตามกำหนดอัตราที่เคยนั่น?
ใจเราสงสารพวกท่านครัน,
แต่สุดที่จะผันผ่อนตามใจ.

พระร่วง (พูดรำพึง) นึก ๆ ก็ดูจะเห็นท่า
เอาเปรียบเสนาผู้นี้ได้,
ถ้าสำเร็จเสร็จสมอย่างใจ,
เขาไซ้รจะต้องยอมตาม.
จำจะซักซ้อมเขาเอาสัญญา;
จะลองมีวาจาไต่ถาม.
(พูดกับนักคุ้ม) ถ้าแม้ว่าฝ่ายเราพยายาม
บรรทุกน้ำได้ตามอัตราไป,
บรรจุลงเกวียนสิบเล่ม
พอเต็ม, ไม่เกินกว่านั้นได้,
ตัวท่านจะรับขนไป
ฤๅว่าอย่างไร? จงตอบมา.

นักคุ้ม (พูดรำพึง) เอะ! จะมีอุบายชยายใช
รอดอย่างไร? ไม่เห็นเลยสักท่า.
พ่อเมืองนี่ช่างรำนรรา;
ต้องหาทางลัดตัดคดี.
อันจะบรรทุกน้ำเต็ม
สิบเล่มที่เราเอามานี้,
จะพอเท่าเดิมไซ้รเห็นไม่มี;
อวดดีเปล่า ๆ ไม่เข้าการ.
(พูดกับพระร่วง) เอาเถิด! แม้ทำได้เช่นว่า,
เราจะขนธาราไปแทนท่าน.
ท่านจงเร่งรัดคดการ,
จะได้พาทวยหาญกลับเวียงไชย.

พระร่วง ถ้าเราทำได้จริงดังยุบล,
จะรับขนแน่ฤา?

นักคุ้ม อย่าสงสัย,
เปนรับขนแท้ ๆ!

พระร่วง แน่ฤาไร?

นักคุ้ม เราไซ้รเสนีของภูบาล
ผู้ขุนขอม, จะยอมเสียวะจี
เปนไม่มีโดยแท้.

22/08/2565

พระร่วง แน่นะท่าน?

นักคุ้ม เปนแน่นา, อย่าช้าอย่าเนิ่นนาน,
ท่านจงเร่งจัดการตามวาจา.
ส่วนตัวท่านเองไซ้ร, ให้วะจี,
อย่าอวดดีแต่ปากนะท่านหนา.

พระร่วง เราเปนไทยไม่ไร้ซึ่งสัจจา
ท่านอย่าได้แหนงแคลงใจ.
เราจะขอปฤกษาว่าขาน
กับพวกกรมการน้อยใหญ่.

นักคุ้ม ถ้าเช่นนั้นข้าขอลาไป
เยี่ยมพวกนายไพร่ดูสักที. (เข้าโรง)

พระร่วง เฮ้ยทนาย, ไว ๆ, ใครอยู่นอก?
(ทนายคน ๑ ออกมา)
จงไปบอกหลวงเมืองเข้ามานี้,
พร้อมด้วยกรมการตัวดี ๆ.
บอกมาขัดนี้อย่าริรอ. (ทนายเข้าโรง.)
ข้าเทพะฤาอารักษ์
ผู้ทรงฤทธิสิทธิศักดิ์, ดูข้าขอ
ให้ช่วยอวยพรสุนทรพจ
ได้มีช่องยกยอเกียรติไทย!

22/03/2565

(หลวงเมือง, หลวงนา, และกรมการอื่น ๆ ออกมา, ไหว้พระร่วงแล้ว, นั่งเปนระเบียบตามที่.)

ดูรากรมการทั้งหลาย,
เราจะขอขยายข่าวให้;
เราพูดจากับทหารของมไซร้,
ได้ตกลงยอมสัญญากัน,
ว่าถ้าแม้ฝ่ายเราสามารถ
อาจจักตักน้ำขมิ้นขมัน,
บรรทุกเกวียนสิบเล่มเต็มพลัน
เขานั้นจะรับขนไป.

หลวงเมือง เอะ! สิบเล่มเท่านั้นฤๅพ่อเจ้า?
เราเคยส่งยี่สิบเกวียนใหญ่;
ถ้าส่งเพียงสิบเล่มเท่านั้นไซร้,
จะมิบกพร่องไป—

พระร่วง ไม่เช่นนั้น.
เราสัญญาจะส่งน้ำเท่า
อย่างเก่าเช่นเคยเปนแม่นมั่น

หลวงเมือง จะส่งอย่างไรได้?

หลวงนา อย่างไรกัน?
ถ้าเช่นนั้นชาติกลิ่งหนึ่งเปนแท้.

หลวงเมือง เขาจะยอมฤๅเจ้าข้า?

พระร่วง หามิได้.
ต้องขัดไปเท่าเดิมนั้นเปนแน่.

หลวงนา. ข้าเจ้าไม่เข้าใจเปนแน่แท้
ว่าพ่อเจ้าจะแก้นั้นใด.

พระร่วง เราได้ลั่นวาจาว่าจะส่ง
น้ำสรงเท่าเดิมให้จงได้,
แต่บรรทุกเพียงสิบเล่มไป.

หลวงเมือง อันว่าตุ่มแต่ละใบก็หนักนัก.
จะบรรทุกสลับซับซ้อน
ถูกสถ้อนคงแตกคงหัก.
จะบรรทุกอย่างไรสงสัยนัก,
ขอพ่อเจ้าทรงศักดิ์บอกอุบาย.

พระร่วง เราได้ตำริห์ตริตรอง,
เห็นช่องว่ามีที่สมหมาย;
เราจะแถลงแจ้งอุบาย,
ขอแต่ท่านทั้งหลายช่วยเต็มใจ.

22/03/2565

หลวงเมือง พ่อเจ้าอย่าได้มีวิตก,
อันชีวิตยอมยกถวายได้
ทั่วทุกคน.

หลวงนา ต่างตนแสนเต็มใจ
จะบรรลัยเพื่อรักภักดิ์;
กรมการ ริงเข้าข้า!

หลวงเมือง ขออย่าได้กินแหนง,
อย่าเคลือบแคลงจะช่วยจนเต็มที่.

พระร่วง เราขอบใจนักหนาในคราวนี้.

หลวงเมือง อุบายอย่างไรมีโปรดประทาน.

พระร่วง ท่านจงแบ่งขึ้นเปนหมู่เหล่า,
พากันเข้าป่าไผ่ไพศาล;
ตัดไม้ ไผ่มาให้พอแรงการ,
แล้วจักสารรูปร่างอย่างชลอม;
แต่ตาถี่ท่วงทีเหมือนกระชาด,
รูปขนาดกระบุงใบย่อม,
เอาชันยาภายในไว้ให้พร้อม,
ใช้กระออมนี้ตักวารี.
ภาชนะเช่นนี้จะเบา,
คงจะเอาบรรทุกได้เต็มที่;

22/06/2565

แม้ฝ่ายเราทำได้ดังว่านี้,
เสนีก็จะต้องขนไป.

หลวงเมือง จริงแล้วหนอ,พ่อเจ้า,ชอบกลละ;
ถ้าแม้ทำภาชนะเช่นนั้นได้,
ถึงจะบรรทุกซ้อนกันไซ้ร
ก็จะไม่แตกร้าวกลางมรรคา.

หลวงนา ช่างกระไร,ฉลาดแหลมหลัก!

กรมการ เป็นบุญเรานักทั่วหน้า!

หลวงเมือง พ่อเจ้าทรงสติปัญญา.
พวกข้าจะพ้นรำคาญ.

หลวงนา จะได้เปรียบขอมเกะกะ!

กรมการ จะได้ชนะ!

พระร่วง อ๊ะ! พวกท่าน
อย่าเพ่อติบิดก่อนการ,
จงขัดแข่งแข่งงานกันฉับไว. (ต่างคนต่างเข้าโรง)

องก์ที่ ๒

ตอนที่ ๑

ฉาก: ริมฝั่งทเลชุบศร. มีแคร่อัน ๑ สำหรับตั้งเครื่องสังเวยเทวดา; มีเสื่อลาดบนแคร่เสร็จแล้ว.

〔เมื่อเบิดม่าน,นายมีกำลังกำกับไพร่ให้จัดที่แคร่〕

มี — เฮ้ย ! ไว ๆ เข้าเถิดพวกเราทั้งหลาย,ประเดี๋ยวเจ้านายก็จะเสด็จมา; อย่าชักช้า,ปูเสื่อเข้าสิ.

ไพร่คน ๑ — ปูแล้ว.

มี — นี่นายบุญยังไม่มาฤา ?

ไพร่มี — มาโน่นแล้ว.

มี — เดินช้าราวกับเปนขุนนางผู้ใหญ่ ! 〔ตะโกน〕 บุญ ! ไว ๆ,ขวนเวลาแล้ว.

〔นายบุญออก,นำไพร่ผู้ยกหัวหมู,เป็ด,ไก่, และบายศรี. 〕

บุญ — อย่าช้า,วางของลงตามที่. 〔พูดพลางทางชี้ให้วางของ〕 บายศรีตั้งตรงกลาง.— ข้างโน้นสิ,อ้ายถ่อย ! — เขยอยไปข้างขวาอีกหน่อย — เออ ! ดีละ ! หัวหมูตรงนั้น — นั่นแหละ ! เป็ดไก่เคียงบายศรี.—ราวธูป

เทียนวางตรงหน้าบายศรี.— คิละ, พวกสูไปนั่งพักเสียก่อนเถอะ.

มี นี่แน่พ่อบุญทำไมจึงมาล่านัก; จนขวนเวลาแล้ว.

บุญ พวกผู้หญิงเขาเย็บบายศรีพึงจะแล้ว; กูไปเร่งเร้าเขาก็ด่าให้.

มี สูนี่อย่างไร, หญิงจึงพอใจด่านัก; จนชั้นเมียของตนก็ไม่เว้นด่าตน.

บุญ สูอย่าเย้าเสียให้ยากเลย; วันนี้ไม่โกรธใคร,เพราะกูปลื้มใจเต็มประดา, ที่เห็นพ่อเจ้าหน้าตาท่านชื่นมน; ตั้งแต่ตื่นก็ยิ้มแย้มราวกับแสงอรุณ.

มี จริงอยู่เมื่อเจ้าขุนมูลนายท่านสบายใจ, เราผู้เป็นไพร่ก็พลอยสบาย.

บุญ ข้านานมาแล้วไม่ได้เห็นพ่อเจ้าเบิกบานปานเวลานี้. ท่านกำชับสั่งว่าการพิธีให้จัดเต็มที่เช่นแต่ก่อนกาล; หมู เป็ด ไก่ สุราบาน, ท่านกำชับว่าอย่าให้ขาดแคลน. เวลานี้ฤาก็แรนแค้นเต็มประดา, กูต้องเที่ยวหาเสียเที่ยนจะตาย.

มี จริงสิ! พวกขอมผู้เป็นนายมานั่งกินนอนกิน, จนหมูเป็ดไก่แทบจะหมดสิ้นเมืองละโว้. มันกินอะไร—

บุญ ราวกับผีทเล! ไม่ว่าอะไรกินได้ทั้งเพ, ส่งเข้าไปให้ก็ไม่เหลือหลอ, เลี้ยงเท่าไรมันก็ไม่พอ, ขอเติมอีกร่ำไป. ครั้นจะไม่จัดหาให้, มันอดอยาก, ก็จะลากเอาลูกเต้าของเราไปหักคอกินเสียเท่านั้น, เพราะมันคล้ายอสูรยักษ์มากกว่าคนเรา!

มิ เออก็เครื่องสังเวยเหล่านี้เอามารอดได้อย่างไร, ไฉนทหารชอมไม่ยอแย่งเสียกลางทาง.

บุญ (หัวเราะ) กูต้องใช้อุบายอำพรางหลอกมัน, ว่าของเหล่านั้นกูจะเอาไปให้นักคุ้ม; พวกทหารชอมทุกสิ้มรมกำลังจะยอเครื่องสังเวยก็เลยต่างคนต่างหลีกเลี่ยงไป.

มิ เจ้าประคุณขอให้พ่อเจ้าไทยได้สมความปรารถนา, จะได้รอดพ้นจากอ้ายพวกยักษาไปทีหนึ่ง.

บุญ สูอย่าพูดอิงให้มากไป! กูเข้าใจว่ามิพวกอ้ายชอมปลอมตัวตามกูมา, แต่ว่าไม่เปนไร, ในที่นี้มันทำไมเราไม่ได้ดอก, เปนแต่จะเก็บความไปยอกอ้ายตัวนาย, ก็อาจจะให้ร้ายแก่ตัวเรา.

มิ ว่าแต่ชลอมของพ่อเจ้านั้นจะเปนอันใส่น้ำไม่รั่วฤาฉันใด?

บุญ กูเข้าใจว่าคงใส่อยู่, ดูเขาเอาชันยาแน่นหนาดีไม่มีรูรั่วไหล. นึก ๆ ก็น่าปลาดใจที่มิได้มีใครเคยคิดทำ

ของเช่นนี้ขึ้นได้, เคยใช้ก็แต่กระโลกกระลาสำหรับ
ตักน้ำน้อย ๆ, หรือถ้าจะเก็บน้ำไว้ใช้สรอยก็ใส่ตุ่มและ
โอ่งดินเผา. แต่ชลอมของพ่อเจ้าทั้งเยาทั้งจุน้ำ.

มิ ขุญ เมื่อทำขึ้นพวกชอมมันว่ากระไร ?
มันมิใคร่จะได้เห็นได้ฟัน เพราะพวกเราต่างคนต่าง
แย่งรับเอาไปลอยทำในเรือนในชวน.

มิ ขุญ แต่ถึงพวกอ้ายมารจะเห็นก็คงไม่รู้ว่าเปนของอะไร.
จริงอยู่, เพราะเปนของใหม่ไม่เคยมีมาแต่ก่อนเก่า.
นั่นแน่พ่อเจ้าท่านมาแล้วละ, ประเดี๋ยวคงจะได้ดูกัน.

(หลวงวังออก.)

หลวงวัง พ่อเจ้าจะถึงฉบับนี้;
การพิธีเตรียมเสร็จฤาไฉน ?

ขุญ ๑ ได้เตรียมเสร็จพร้อมพรั่งดังสั่งไว้,
ไม่ยกพร่องสิ่งใด.

หลวงวัง เรียบร้อยดี !

(พระร่วงออก, พร้อมด้วยหลวงเมืองและ
กรมการอื่น ๆ, กับมีพลเมืองหาบกระออมที่ทำใหม่
ตามมาด้วย.)

พระร่วง วันนี้วันดีเปนศรีวัน,
พระสุริยันเรืองรองผ่องศรี;

ประกอบฤกษ์งามยามดี,
เห็นที่จะสมจินดา.
ดูก่อนกรมการน้อยใหญ่,
อีกทวยไทยละโว้ทั่วหน้า,
จงพร้อมกันบำบวงเทวา
ขออานุภาพช่วยด้วยไมตรี.

หลวงเมือง　เหล่าข้าภักดิ์มิตรพร้อม,
นอบน้อมเทวาทุกราศี;
ขอให้ช่วยอวยชัยในวันนี้,
เพื่อกิจพิธีเสร็จด้วยพลัน.

(พระร่วงขึ้นนั่งบนแคร่และจุดธูปเทียน,
และผู้อื่นก็นั่งประนมมือ)

พระร่วง　ข้าขอเคารพนบไหว้
พระไตรยสรณะยิ่งมั่น,
สามรัตนะคุณอนันต์
จงช่วยคุ้มกันสรรพะภัย.
อนึ่งไหว้เทวาสุราฤทธิ์,
สิงสถิตวิมานน้อยใหญ่;
พระจักริมฤทธิ์เกรียงไกร,

ปรเมศวร์เปนใหญ่และพรหมา;
เสือเมืองทรงเมืองเรืองศักดิ์,
หลักเมืองอารักษ์เมืองข้า;
ยิกท้าวรัตโลกะปาลา
ผู้รักษาสี่ทิศฤทธิรอญ.
ตูข้ามุ่งจิตคิดให้
ทวยไทยเปนสุขสโมสร,
เปนไทยได้สมนามะกร,
พ้นร้อน, พ้นปวงอันตราย
ตูข้านี้มีความคิด,
ขอให้สัมฤทธิสมหมาย;
ขอเทพศักดิ์สิทธิฤทธิ์ชาย
ให้ข้าทั้งหลายสมคิด.
ยามเอาชลอมเหล่านี้
ร้วงตักวางอยู่ติด,
อย่ารั่วไหลไปแม้แต่สักนิด;
เทพช่วยประสิทธิสมปอง.

〔พิณพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ; พวกกรมการกำกับให้ไพร่ตักน้ำ.〕

หลวงเมือง เปนอย่างไร ?

หลวงนา　　ใช้ได้ดีทั้งหมด,
น้ำไม่รั่วจนสักหยด !

หลวงวัง　　เต็มทั้งผอง !

นายขุนี　　ชลอมตักน้ำได้ !

นายมี　　เปี่ยมทั้งกอง !

หลวงเมือง　　พวกเราทั้งผองควรยินดี !
นายเราท่านมีบุญมาก,
กล่าวอะไรสมปากอย่างเต็มที่.

หลวงวัง　　เราควรนิยมชมยามี !

หลวงนา　　ยักนี้องโห่ !

พลเมือง　　ชโย, ชัย!

พระร่วง　　ฎูราษฎรชาวละโว้,
บุญมากอะโขหาน้อยไม่;
ฎูแสนเกษมเปรมใจ
เห็นชาวไทยบุญมีโชคดีครัน.
ทหารชอบต้องยอมตามกู,
ขนน้ำสู่นิเวศน์เขตขัณฑ์;
ได้ลั่นวาจามาเช่นนั้น,
ถ้าแม้ผิดเมื่องกันก็ต้องอาย.

หลวงเมือง ถ้ามิยอมต้องพร้อมกันยังคับ !

หลวงวัง ต้องเอายับเอายิบฉิบหาย !

หลวงนา มันยังอาจประมาทเท้านาย,
แม้เสียสัตย์ต้องวายชีวัน !

พระร่วง มาเถิดอย่าช้า, พากันไป
ที่ในบุรีขมีขมัน;
แม้ขอมมิยอมตามคำมั่น,
ก็จะได้เห็นกันในวันนี้ ! (พากันโห่ร้องเข้าโรง.)

ฉาก; ลานหน้าคุ้มพระร่วง, เมืองละโว้.

(เสียงชาวละโว้โห่มาไกล ๆ; นักคุ้มออก)

นักคุ้ม เอะ ! นี่วันนี้เป็นไฉน
ชาวไทยส่งเสียงอึงมี่?
สังเกตกิริยาท่าที
หมู่นี้ดูกระหยิ่มกันอย่างไร.
เฮ้ย, ไพร่ !

(ทหารขอมคน ๑ ออกมา)

รีบไปดูนักแก้ว,
เขากลับมาแล้วฤาไฉน ? (ทหารเข้าโรง.)

ชาวละโว้ดูกระหยิ่มอยู่ไซ้ร,
น่าจะมีอะไรเปนมั่นคง.

(นักแก้วออกมา.)

นักแก้ว ข้าพึ่งกลับมา.

นักคุ้ม เออ, ว่ากระไร?

นักแก้ว ข้าได้สืบความตามประสงค์,
ปลอมแปลงตนไปดังใจจง,
คงได้ความมุมาอย่างน่ารู้.

นักคุ้ม เออ, จงเล่าเรื่อง.

นักแก้ว พ่อเมืองน้ำ
มีผู้นิยมมากอยู่;
เขาฦๅว่าชื่อดังตราชู,
ยิ่งกว่าเปนผู้เรืองฤทธิ์.
ชาวละโว้จงรักภักดิ์,
จนกล่าวว่ามิวาจาสิทธิ์;
จะบัญชาว่าไรได้เปนนิตย์,
คนทำตามจิตทุกเมื่อไป.
ยังนี้เขาคิดสานชลอม
พรั่งพร้อมมากมายหาน้อยไม่,
เขานำชลอมนี้ไป

12/03/2565

ตักน้ำมาได้ดังจินดา.
เชาะเอาชลอมน้ำนั้น ๆ
มาขรรฑกเกวียนพลัน—

นักคุ้ม อย่าพูดช้า !

เอาชลอมตักน้ำผิดตำรา;
นำเรื่องอะไรมาเล่าสู่กัน ?
ชาวละโว้โอ้อวดอะหังการ,
ไฉนท่านเชื่อได้อย่างไรนั่น?

จงตรองดู—

นักแก้ว ข้ารู้มาเช่นนั้น,
ก็มาเล่าสู่กันเพื่อทราบไว้;
แต่ว่าผู้ได้ดูได้รู้เห็น
กล่าวว่าเปนความจริงไม่สงสัย;
ชลอมของพ่อเมืองที่ทำใหม่
ยังน้ำอยู่ได้เปนแน่นอน.

นักคุ้ม เมื่อยังไม่เห็นชัดถนัดตา,
ข้าสงสัยไม่เชื่อก่อน.

นักแก้ว ถ้าแม้จริงเหมือนว่า—

นักคุ้ม อย่าทุกข์ร้อน;
จะยอกรกรายงามสักสามลา !

ระชมซ้ำด้วยคำอันอ่อนหวาน,
ว่าตัวท่านช่างลิ้นเปนนักหนา;
แต่ถ้าไม่จริงเหมือนเล่ามา
จะให้ข้าทำอย่างไร?

นักแก้ว ตามใจนาย!
ข้าเล่าความให้ตามที่เสาะหา,
ได้ความมากลับเปนโทษ!

นักคุ้ม อย่าโกรธง่าย!

นักแก้ว พระร่วงนี้มีบุญญา, อย่าดูถูกเขา,
ประมาทเขาง่าย ๆ จะเสียที.

นักคุ้ม ข้าก็เปนทหารรู้การอยู่,
จะดูถูกศัตรูไม่ควรที;
แต่จะเอาชลอมตักวาริ
ได้จริงก็มีแต่เทวัน.
ถึงพระร่วงจะมีฤทธิรุท,
ก็เปนเพียงมนุษเปนแม่นมั่น,
จะวิเศษปานใด?

นักแก้ว ไม่ช้าพลัน
ก็จะได้เห็นกันอย่างแน่ใจ.
(ชี้) โน่นแน่พ่อเมืองเรืองยศ

จรจรดมาสู่เรือนใหญ่,
กับพวกพลเมืองชาวไทย
หายอะไรกันมา? ซ้ายอกแล้ว
ว่าเขาเก่ง.

นักค้ำ เพ่ง ๆ ดูของนั้น,
ออกอัศจรรย์นะนักแก้ว.
อะไรหือ?

นักแก้ว คือซลอมทึกล่าวแล้ว!
ดูเถิด, หายเปนแถว.

นักค้ำ พิกลนัก!
ถ้ามิวาริเต็มอยู่ไซ้ร,
เหตุไฉนดูหายมิใคร่หนัก.
จำจะรอขอดูเสียสักพัก
ให้ประจักษ์จริงแท้แก่ใจ.

(พระร่วงและหลวงเมืองออก, กับมีคนหาบกระออมมาด้วย ๒—๓ คน.)

พระร่วง ดูราเสนานายทหาร,
ขอท่านจงรับน้ำใส
ซึ่งชาวภาราดักมาให้,
จากทเลสาปใหญ่ตามตำรา.

นักคุ้ม　อันภาชนะที่ใส่,
คือสิ่งอันใด ? แปลกนักหนา.
พระร่วง　นี่ชลอมซึ่งชาวประชา
สานขึ้นใส่ธาราในคราวนี้,
เพื่อให้เป็นภาชนะเขา,
จะได้เอาบรรทุกเต็มที่
ในเกวียนสิบเล่มของเสนี,
ตามมีวาทาสัญญากัน.

นักคุ้ม　ขอดูสักใบ.

พระร่วง　ได้สิท่าน !—
กรมการ, จงยกชลอมนั้น
ให้เสนี.

นักคุ้ม　ท่านนี้ฉลาดครัน !
ของนี้อัศจรรย์เหลือใจ !　(พิจารณาดูชลอม.)

นักแก้ว　(พูดกับนักคุ้ม) ชลอมสานใส่น้ำอยู่เต็มแปล้,
แน่แท้ไม่มีที่รั่วไหล !

นักคุ้ม　(พูดกับนักแก้ว) พ่อเมืองคนนี้กระไร;
ปัญญาไวช่างตริตำ ! (พิจารณาชลอมต่อไปอีก.)

22/03/2565

หลวงเมือง [พูดกับพระร่วง] ดูเถิดเจ้าข้า, เสนาขอม
ตีนชลอมนักหนา, แสนน่าชำ,
ตามองไม่พอหนอยังซ้ำ
เอามือคลำ !

หลวงวัง น่าขันเปนพ้นไป !

พระร่วง [พูดกับนักคุ้ม] พวกเราตักน้ำมาแล้วนี่
จริงตามวาทีแล้วฤๅไม่ ?
จะบรรทุกเกวียนสิบเล่มไซ้ร
คงไม่ยากปานใดละคราวนี้.
ว่าอย่างไร ? จะให้บรรทุกฤๅ ?

นักคุ้ม พิกลหือ ! อันชลอมทั้งหลายนี่,
จะใช้ใส่น้ำไปเช่นนี้
จะไม่มีรั่วข้างฤๅอย่างไร ?

พระร่วง ไม่รั่วแน่, ถึงแม้จะซึมข้าง
ก็ไม่หมดกลางทาง, อย่าสงสัย.

นักคุ้ม ถ้าฉนั้นก็จงลองให้
บรรทุกที่ในเกวียนพลัน.

พระร่วง หลวงเมือง, จงจัดขนชลอม
พรั่งพร้อมบรรทุกในเกวียนนั่น.

นักคุ้ม　นักแก้ว, ไปกำกับฉับพลัน.

หลวงเมือง　เชิญมาด้วยกันอย่ารอช้า.

(หลวงเมืองกับนักแก้วเข้าโรง.)

พระร่วง　ตัวเราต้องขอขอบคุณ,
ที่ท่านการุญเราหนักหนา
ด้วยว่าแต่ไหนแต่ไรมา
เคยต้องขนธาราไปส่งเอง.
ครานี้พวกท่านจะขนแทน,
เราแสนยินดี!

นักคุ้ม　ท่านนี่เกง
กว่าพ่อเมืองไทยในเมื่อเพรง,
ไม่ย่อเยงย่นย่อต่อโพยภัย.

พระร่วง　เรามิได้ทำผิดคิดร้าย,
จะต้องเกรงอันตะรายแต่หนไหน?

นักคุ้ม　อันที่คิดขบเขี้ยงเลี่ยงวินัย,
เพื่อจะไม่ส่งส่วยครานี้
เปนพยานว่าคิดจะแข็งขืน
ผ่าผืนอานุภาพพระทรงศิริ์;
ฉันนั้นไซร้ —

พระร่วง ฉันใดกล่าวดังนั้น ?
เราได้หาวาริมาตามใจ,
มิได้มิทานทัดขัดบัญชา.
จะพาลเลิกสัญญาฤาไฉน ?
ถ้าจะคืนวาจาสัญญาไว้,
ก็ขอให้รู้ตรง ๆ, จงว่ามา.

(หลวงเมืองกับนักแก้วกลับออกมา; หลวงวัง, หลวงนามาด้วย.)

หลวงเมือง อันน้ำบรรทุกแล้วพร้อม,
ทกชลอมพร้อมพรั่งเหมือนดังว่า
พอเต็มสิบเล่มนั้นเทียวหนา. (ถามนักแก้ว)
ถูกฤาไม่เสนา ?

นักแก้ ถูกเช่นนั้น.

นักคุ้ม (พูดรำพึง) ตัวกูคราเสียทีพลาด,
เพราะประมาทพระร่วง, ทรวงแทบสั่น !
เสียใจ, เสียรู้อดสูครัน;
แต่ได้สั่นวาจาก็จำใจ.
จะคืนคำก็เสียเกียรติยศ,
ผิดพจน์ชาวไทยจะติได้.
(พูดกับพระร่วง) ตูก่อนพระร่วงขัญญาไว,

เรารับขนน้ำไปตามสัญญา.
(นักคุ้มกับนักแก้วเข้าโรง)

หลวงเมือง พวกขอมครานี้เสียทีเรา!
โกรธไม่เบา.

หลวงวัง ย่นกราวราวกับข้า!

หลวงคลัง ไพร่ขอมดูชลอมกันทั่วหน้า,
ขนพวกนายโกรธามากมาย.

พระร่วง จริงอยู่เช่นว่า, ณครานี้
เราได้เปรียบเต็มที่สมมุ่งหมาย;
แต่อย่าประมาทชาติขอมร้าย,
เจ็บอายคงคิดมาแก้แค้น.
แต่นี้ไปชาวไทยจำจะต้อง
คิดป้องกันเมืองที่หวงแหน,
หาไม่ขอมจะกระหน่ำย่ำแดน
และทำความคับแค้นทั่วไป.
ละโว้จำเปนจะต้องคิด
หาสัมพันธมิตร์เมืองใหญ่;
จำเราจะส่งทูตไป
ชักชวนสุโขทัยเปนไมตรี.
ท่านทั้งหลายจะเห็นประการใด?

หลวงเมือง ชาวไทยต้องเตรียม

หลวงวัง อย่างเต็มที่!

หลวงนา ควรเริ่มรวมธัญญาสาลี

แต่บัดนี้ขืนยุ่งเรื่อย ๆ ไป.

พระร่วง ถูกแล้ว. จำต้องหาสเบียง

ไว้ให้พอเพียง,เปนข้อใหญ่.

แต่บัดนี้ควรเราะริบไป

ส่งทหารขอมให้ถูกตำรา.

แล้วจึงค่อยกลับมาประชุม,

ชุมนุมกันเพื่อปฤกษา

กิจการงานร่างสารา

สักษณาถึงกรุงสุโขทัย.

(พระร่วงและกรมการพากันเข้าโรง.)

ตอนที่ ๓

ฉาก: ท้องพระโรงในวัง,นครธม. มีพระแท่นที่ประทับตั้งติดฉากแผ่นหลัง,มีเศวตฉัตรเปนรูปร่มสีขาว มีระบายขลิบทอง ๓ ชั้น (ไม่ใช่ร่ม ๓ คันซ้อนกันหามิได้, ต้องทำเปนร่มคันเดียวแต่ระบาย ๓ ชั้น.)

(เมื่อเบิดฉาก, ท้าวพันธุมนั่งอยู่บนพระแท่น, และพญาเดโชกับขุนนางหมอบเผ้าอยู่พร้อมตามที่แล้ว. เสียงแตรงอนกับมหรทึก. ขุนนางถวายบังตม.)

ท้าวพันธุม　ราชการมีเหตุอะไรบ้าง ?
ทั้งกลางพระนครเวียงใหญ่,
และในชนบทั้งหลายไซ้ร,
มีอะไรจงแถลงแจ้งคดี.

มหาดไทย　ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท
ยงกชมาศปกเกล้าเกศี,
ราชการมหาดไทยในวันนี้
บ่ได้มีกราบทูลพระกรุณา.

กระลาโหม　ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท
ยงกชมาศปกเกล้าเกศา,
ด้วยนักสุวรรณเสนา
ซึ่งไปสืบกิจจาณแดนไทย;
กลับมาถึงพระนครหลวง
แถลงข่าวคราวน้อยใหญ่.

ท้าวพันธุม　เออ,อย่างไรหวา, ว่ากระไร ?
จงแถลงเหตุไปอย่าได้นาน.

นักสุวรรณ ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระยาท
บงกชมาศปกเกล้าเกษมสานต์,
ข้าพระยาทขอกราบทูลการณ์
ผิดพลั้งขอประทานซึ่งอภัย.
ได้ยินข่าวฦๅระบือมา,
ว่าพระร่วงพ่อเมืองผู้ ใหญ่
ผู้ครอบครองละโว้นั้นไซ้ร,
ชาวไทยนิยมบาระมี.
ชาวไทยรักใคร่พระร่วงนัก
ชวนชักเชื่อถืออย่างเต็มที่;
จนเขาว่าวาจาก็สิทธิ์,
พอวะจิเธอลั่นพลันสมปอง.
ชาวไทยเข้าไปสู่ละโว้
มากอะโข,เล่าฦๅระบือก้อง
ว่าพระร่วงมีบุญเรืองรอง,
และคิดปองจะกู้คณาไทย.

ท้าวพันธุม ดูราพญาเดโช,
ท่านเห็นเหตุจะโตหรือไฉน ?
จะควรคิดอุบายฉันใด ?
ตัดไฟต้นลมจึงจะดี.

เดโช ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระบาท
ยงกชมาศปกเกล้าเกศี;
อันข่าวนักสุวรรณเสนี
บังคมทูลคราวี้เช่นข่าวฦๅ.
ระมีพยานหลักฐานมั่น
ฦๅไฉน,นักสุวรรณ,มีแลฦๅ ?

นักสุวรรณ หาไม่; ข้าได้แต่ข่าวฦๅ
ระยิ่งถึงขอยเขตไทย.

เดโช ถ้ากระนั้นก็ยังมิยังควร
ที่จะด่วนนำทูลแถลงใช;
ถ้าแม้ลนลานทำการไป,
ชาวไทยจะเยาะเย้ยกราว,
ว่าเรานี้ยังพึ่งไม่สรรพ
ก็รับมาตื่นตาชาว;
จะเลยกระเดื่องเรื่องราว,
ฦๅฉาวมากไปไม่เข้าการ.
อันปวงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
เกรงพระเดชนรินทร์มหาศาล,
ขยาดพระฤทธิไกรชัยชาญ

22/03/2560

อันเทียมฤทธิ์มัฆวานเทวินทร์.
พระเดชพระคุณมิใช่ไซ้ว,
แผ่ไกลไปรอบขอบเขตสั้น;
ฝูวนลาวชาวไทยในแดนดิน
โอนอินทรีย์นบอภิวันท์.

(นักคุ้มออก,คลานเข้าไปถวายบังคมแล้วหมอบก้มหน้า)

ท้าวพันธุม เอะ,นั่นเปนอะไร,นายทหาร,
มากราบกรานก้มหน้ากายาสั่น ?
มีเหตุเภทภัยอย่างไรกัน ?
เสนีคนขยันจงเล่ามา.

นักคุ้ม ขอเดชะฝ่าลอองธุลีพระยาท
บงกชมาศปกเกล้าเกศา,
ข้าพระยาทนักคุ้มเสนา
พึ่งกลับมาจากแคว้นแดนไทย.
ด้วยโปรดให้เปนข้าหลวง
ไปทวงส่วยละโว้เวียงใหญ่,
ข้ากลับเสียทีพ่อเมืองไทย,
โทษข้านี้ใช้ร ใหญ่หลวงนัก.

ท้าวพันธุม มิ่งว่าเสียทีนั้นอย่างไร ?
จงแถลงความไขให้ประจักษ์.

นักคุ้ม　　พระร่วงขัญญาคีนัก
แหลมหลักรู้ทางจำนรรจา.
เขาขอผ่อนผันการส่งส่วย,
ด้วยถ้อยวิงวอนอ่อนหนักหนา,
ว่าชาวละโว้ภารา
สบเวลาลำยากยากแค้น;
เหตุด้วยพืชพรรณธัญญาหาร
ล้วนกันดานแห้งแล้งเหลือแสน,
จึงขอให้ข้าขนน้ำแทน
มายังด้าวแดนพระนคร.
ตูข้าเห็นว่าเขาลำยาก
จึงอยากใช้อุบายผันผ่อน,
เพื่อมิให้ประชานราดร
บ่นว่าเดือดร้อนจนเหลือทน.
จึงกล่าวว่าตูข้ามิเกรียนไกร
สิบเล่ม, ฉันใดมิมากขน
น้ำได้เพียงพอ,ขอให้ตัน
เขาได้ร่ตรองเหตุผลตระหนักใจ.
พระร่วงเธอกลับย้อนคำ,
ว่าถ้าขันน้ำเต็มที่ได้

22/09/2565

ยรรทุกในสิบเล่มเกวียนไซ้ร,
ข้าจะรับฤาไฉนให้ตอบมา.
ข้าคิดไม่เห็นเขาจะอาจ
สามารถทำได้เหมือนดังว่า;
จึงประนอมขอมรับสัญญา,
ว่าถ้าพระร่วงนั้นไซ้ร
สามารถขัดน้ำเท่าเก่า
เอาลงในสิบเล่มเกวียนได้,
ข้าก็จะยอมพร้อมใจ
ขนน้ำแทนให้ดังจินดา.
เขาก็พลันเกณฑ์กันสานชลอม,
พรั่งพร้อมรวดเร็วเป็นหนักหนา,
ภายในนั้นไซ้รเอาชันยา,
ชลอมขังธาราไว้โดยดาย.
ข้านำชลอมของปลาด
มายังฝ่าพระยาทเพื่อถวาย. [ยกชลอมถวาย]
ชาวไทยจะดีเพราะมีนาย
เป็นยอดชายฉลาดสามารถนัก.

ท้าวพันธุม ชอบกลอยู่! กูยังมิเคยเห็น
ของเช่นชลอมนี้; เขาดีหนัก.

22/03/2565

พ่อเมืองคนนี้ดูมีลักษณ์
เป็นคนแหลมหลักปัญญาไว.
อันตัวพ่อเมืองเรืองปัญญา
มาด้วยฤาหวา ?

นักคุ้ม　　หามิได้.
ดูข้าเสียที่พ่อเมืองไทย,
ล้นวาจาไว้เป็นมั่นคง
ว่าถ้าแม้ฝ่ายเขานั้นกระทำ
ได้ดังคำ, ระยอมตามประสงค์;
เขาก็ทำจริงได้ดังใจจง,
ครั้นข้าพระองค์จะคืนคำ
ก็เกรงสื่อมเสียเกียรติคุณขอม,
เขาจะพร้อมติฉินท์นินทาสำ;
ข้าไซ้รำใจต้องกระทำ
ตามคำบอกมั่นสัญญาไว้.
อันจะเสียสัจจาวาที
จะเสียศรี, ชาวไทยจะติได้.
โทษข้ามากล้นเป็นพ้นไป,
ได้แต่ยอมรับพระอาญา.

ท้าวพันธุม　　ชอบกลอยู่ ! ตัวกูก็เห็นชอบ,

22/09/2565

ฐกระบอบ, คำสัตย์ควรรักษา.
อย่างไรท่านเดโช ?

เดโช พระเจ้าข้า;
แต่ทว่ายังยกพร่องไป.
ถึงจะยอมขนส่วยด้วยถ่อมั่น
ตามสัญญาเช่นนั้นก็ยอมได้;
แต่ทว่านักคุ้มเหตุไฉน
จึงมิได้พาตัวพ่อเมืองมา?
อันผู้ทนงองอาจ
อวดฉลาดเช่นนี้มีท่วงท่า
ทางจะก่อกำเริบหักการ์;
ควรจะนำตัวมาสู่กรุงไกร.

นักคุ้ม ฦข้าได้คิดแล้วเช่นนั้น,
แต่เกรงว่าผลุนผลันเหตุจะใหญ่;
อันว่ากำลังพลไพร่
มีไปก็เพียงห้าร้อยคน.
ถ้าหากจะจับพ่อเมือง,
ไทยเขืองจะกระหนายเอาชีวัน,
เลยกลายเปนเหตุจลาจล,
ร้อนถึงยุคลชาตา.

อันพระร่วงพ่อเมืองคนใหม่
ชาวไทยนิยมเปนหนักหนา,
ถ้าจะปรายต้องยกแสนยา
โยธาทัพใหญ่ไปจริง ๆ.

ท้าวพันธุม ตามที่นักสุวรรณแถลงการณ์,
นักคุ้มเปนพยานยืนทุกสิ่ง;
ไทยคนนี้ปัญญากล้าจริง ๆ,
จะละทิ้งช้าไว้ไม่เปนการ.
ดูราพญาเดโช,
อันพ่อเมืองละโว้แสนเหิมหาญ;
เรานี้มิบญญาธิการ
ไม่มีใครเปรียบปานแต่เดิมมา.
ยังนี้พระร่วงเมืองละโว้
มีปัญญาอะโข, ทั้งใจกล้า,
ไม่เกรงพระราชอาชญา,
ทิ้งไว้ช้าจะทำร้ำคาญใจ.
จะตั้งตนขึ้นเปนผู้วิเศษ,
ก่อเหตุกำเริบเสิบใหญ่.
พญาเดโชชาญชัย
จงรีบไปกุมตัวอ้ายสำคัญ;

พยายามจับเปนมาให้กู,
จะได้ดูหน้าคนที่เก่งกั้น;
แม้มันสู้จึงล้างชีวัน,
อย่าให้มันคงอยู่กูรำคาญ.

เดโช ขอเดชะพระกรุณา, ข้าพระเจ้า
น้อมเกล้ารับราชบรรหาร;
อันพระร่วงชั่วช้าสามาญ,
ไม่เกรงเดชผู้ผ่านแผ่นไผท.
ข้าจะขอรับอาสา
จับพ่อเมืองมาให้จงได้;
ถ้าแม้มันกล้าชิงชัย,
ข้าจะไม่ไว้ชีวัน.

แม้ว่าพระร่วงยังคงอยู่,
ข้าไม่ขอคืนสู่เขตขัณฑ์;
จะตามช่องของผลาญสังหารมัน,
ให้ทรงธรรม์สิ้นเสียนพาลา.

ท้าวพันธุม ท่านกล่าวนี้ชอบ, เราชอบใจ;
ขอประสาทพรให้แก่ท่านว่า
ยามไปจำราญพวกอหังการ์
อ้ายพาลาจงแพ้พ่ายฤทธิ์.

นี่แน่พระแสงผ้ากทอง
ของเรามอบให้อาญาสิทธิ์,
จงถือไปปรายปรามประจามิตร์
ให้เกรงฤทธิ์ขุนขอมยอมวันทา.

(ยื่นดาบผ้ากทองให้เดโช.)

เดโช　ข้าขอรับพระแสงคำแหงฤทธิ์
ไว้บูชิตวางเลอกระยาข้า;
อีกทั้งพระพรนานา
ข้าขอน้อมคำนับรับไว้.
อนึ่งนักคุ้มนายทหาร,
ขอประทานให้แก้ตัวใหม่;
ขอให้เปนทัพหน้าพาไป
สู่แคว้นแดนไทยในครั้งนี้.

ท้าวพันธุม　เอาเถิดตามใจไม่ขัดขวาง,
เราวางใจท่านอย่างเต็มที่.

เดโช　ถ้าการจะสำเร็จเสร็จดี
ก็เพราะพระยามีคุ้มเกรง.
ญวนลาวชาวไทยในโลกนี้
ถึงจะมีฤทธากันเก่ง,

22/03/2568

ข้าบาทระกระหน่ำให้ย่ำเยง
เกรงอานุภาพพระทรงภพ.
จะมุ่งใจไฝ่แผ่พระเกียรติยศ
ให้ปรากฏระบือฦาตระหลบ,
ให้มนุษเกรงกลัวทั่วพิภพ
นอบนบอ่อนน้อมจอมไผท.

ท้าวพันธุม เออ, เรารู้อยู่ว่าท่านสามารถ
เก่งกาจ, เปนยอดทหารใหญ่;
ท่านจงสวัสดีมีชัย,
ปราบไทยเสร็จสิ้นสมจินดา.

〔ท้าวพันธุมเสด็จลุกจากราชอาสน์. ประโคมแตรงอนและมหรึก; ขุนนางถวายบังคมสามคาบ; ท้าวพันธุมเข้าโรงแล้ว, ปิดม่าน.〉

22 ก.ย. 2565

องก์ที่ ๓

ตอนที่ ๑

ฉาก: หอนั่งในคุ้มพระร่วง, เมืองสรโว้.

(เหมือนฉากองก์ที่ ๑.)

(พระร่วงนั่งอยู่บนเตียง, หลวงเมือง, หลวงวัง, หลวงนา, และกรมการอื่น ๆ นั่งอยู่กับพื้น.)

พระร่วง เราวิตกด้วยกิจการ
จึงเชิญท่านทั้งหลายมาปฤกษา;
สุโขทัยได้ตอบสารา
ว่าไม่สามารถผูกไมตรี,
เพราะว่าขุนหลวงประชวรหนัก
ขอให้พักไว้ก่อน, ก็ควรที;
แต่เราได้ข่าวมาเวลานี้
ว่าจอมธานิติวงศ.
ราชกิจในกรุงสุโขทัย
น่าจะรวนเรไปทั้งหมด;
อันจะหวังกำลังมาเชยชด
เห็นจะหมดที่หวังณครั้งนี้.
นักคุ้มกลับไปนครหลวง,
คงแถลงเหตุป่วงโดยถ้วนถี่;
เมื่อขุนขอมทราบเหตุทั้งป่วงนี้,

22 ก.ค. 2565

เห็นที่จะแค้นเปนพ้นไป.
บางทีจะส่งกองทัพ
มาจับตัวเราก็เปนได้.

หลวงเมือง พวกข้าจะยอมได้ไฉน?

หลวงวัง ยอมไม่ได้!

หลวงนา เปนไรก็เปนกัน!

พระร่วง จะต้านทานกำลังทัพขอม
อันพรั่งพร้อมอาวุธแขงขัน,
ทั้งทหารเชาชาญเชิงประชัน
จะสู้กันมีแต่แพ้กำลัง.
เพราะถึงแม้ว่าไทยเราใจกล้า,
เพลงสาตราอาวุธไม่แขงขลัง;
อีกทั้งจำนวนคนพลกำลัง
ฤๅก็ยังไม่เทียบทันศัตรู.
ขอท่านอย่าเห็นเปนเราชลาด,
แต่ที่จะประมาทนั้นหามีอยู่;
ขอท่านทั้งผองจงตรองดู,
ตูข้าไม่อยากให้พลอยตาย.

หลวงเมือง อันตูข้าไซร้ ไม่ย่อท้อ
ต่อพวกศัตรูทั้งหลาย;

ขออาสาพ่อเข้าขนตัวตาย
ยอมถวายชีวันฉันพลี.
เลือดเนื้อร่างกายถวายไว้
ภายใต้ยุคลบทะศรี;
ไม่ขอยอมให้ขอมชาติอัปรีย์
มาย่ำยีเหยียบเล่นเช่นเดิมมา!

หลวงวัง　อนึ่งที่จะขับองค์พ่อเข้า
เอาไปเหมือนหนึ่งทาสา,
เปนอันยอมไม่ได้, ใครขืนมา
พวกข้าจะขอตอต
ขนกว่าจะหมดลมปราณ,
มิให้เคืองรำคาญบทะศรี!

หลวงนา　เกิดมาแล้วต้องตายวายชีวี;
ขอตายเพราะภักดีต่อเจ้านาย!

พระร่วง　อันท่านภักดีต่อเราไซ้ร,
เราขอขอบใจท่านทั้งหลาย;
อันแสดงพรั่งพร้อมจะยอมตาย,
มอบกายแก่เราเช่นนี้ไซ้ร.
ถ้าแม้มีปราถนาพร้อมอยู่

22/03/2565

จะต่อสู้, ตัวเราหาขัดไม่;
เราขอแต่เพียงอย่าชล่าใจ
ยกไปสู้รบเขากลางแปลง.
พวกขอมพร้อมกำลังพล
เริงรณสาตรากล้าแขง;
ควรเราจะคิดซ่อมกำแพง
ตกแต่งคูค่ายทั้งหลายไว้,
เผื่อว่าทัพขอมยกมา
จะได้ยึดภารามั่นได้,
แล้วรีบส่งม้าเร็วไป
ยังกรุงสุโขทัยธานี.
เมื่อสุโขทัยรู้ว่าขอม
มาล้อมละโว้บุรีศรี,
บางทีจะส่งโยธี
มาช่วยราวีศัตรูเรา;
เพราะถ้าละโว้เสียเมือง
ก็อาจจะระคายเคืองไปถึงเขา,
ขอมอาจุ่โจมโรมรันเอา
ผู้คนของเขาพลอยเดือดร้อน.

หลวงเมือง　ตูข้าน้อยเห็นชอบด้วย;
ต้องช่วยกันแต่งเมืองมั่นก่อน,
ถ้าหาไม่ศัตรูยกรุกร
มาถึงนครระเสยท.
ตูข้าขอลาไปริบแต่ง
คูค่ายกำแพงบุรีศรี;
ระดัดแจงแบ่งปันหน้าที่
ควบคุมชาวบุรีให้ทำงาน.
[หลวงเมืองและกรมการกราบลา, แล้วเข้าโรง.]

พระร่วง　ตูเอาเถิด ! ชาวไทยใจหาญฮึก;
นึก ๆ ก็แสนจะสงสาร,
จะต่อสู้ทัพขอมชัยชาญ,
จะทนทานได้เพียงสักเท่าไร ?
พวกเรามีแต่เพียงหยิบมือ
ฤาว่าจะทนกำลังได้;
ละโว้จะมีเวทภัย
ก็เพราะตัวตูไซ้รทนงตน.
เมื่อคิดเอาเปรียบแก่ข้าหลวง,
มิได้ตรองดูปวงเหตุผล
ให้ถ้วนถี่, อวดดีทนงตน,

22/03/2563

จนจะแลเห็นผลความทนง.
หมายหากำลังสุโขทัย,
ก็มิได้สำเร็จสมประสงค์;
คิดก็แค้นใจตัวมัวแต่งง
หลงตัวว่าคิมข์ญญา !

(นายมั่นบีนยาวออกมา, หน้าตาตื่น,เหลียว ซ้ายแลขวา, แล้วกราบพระร่วง.)

เอะ, ออมั่น, ฉันใดทำหน้าตื่น ?
ฉอขนกลัวใครทำไมหวา ?
ฤเห็นแต่ไหนแต่ไรมา
มิงกล้าสันดิไม่มิกลัว.

นายมั่น ทิตูข้ารีบมาในครานี้,
เพราะจงรักภักดิต่อตูนหัว;
ทิมานิมิใช่ภัยตัว,
พ่อเจ้าอย่ามัวตายใจ.
ยันนีพญาเดโช
คุมทัพใหญ่โตหาน้อยไม่,
จะมาจับพ่อเจ้าเอาไป
ลงโทษทิในนครธม;
เขาว่าคิดคดขบถเข้า,

จึงจะเอาประจานเสียให้สม,
เพื่อตัดการที่ไทยใจนิยม;
เปนล่มจมแม่นแล้วในคราวนี้ !

พระร่วง　มิงว่าพญาเดโช
คุมทัพใหญ่โตตรงมานี่,
เพื่อจะจับตัวกูไปฆ่านี่
จริงฤๅนี่ ?

นายมั่น　พ่อเจ้าอย่าตายใจ.
ตามชายประเทศกัมพูชา
เขาเล่าฦๅกันซ่าเสียงลือใหญ่;
เขาว่าบารมีพระร่วงไชร
ฦๅไกลไปกระทั่งในวังรัตน์.
ขุนขอมทราบว่าพระร่วงเจ้า
เปนทูนเกล้าของไทยแน่ถนัด,
ทรงอิทธิฤทธาสารพัด,
ชงัดคำแหงแรงนัก.
ทั้งสติปัญญาสามารถ
ฉลาดมากอยู่แสนรู้หลัก;
คิดสานชลอมพิกลนัก,
ใช้ตักน้ำไว้ ได้ตาย.

เขาเกรงจะเปนผู้วิเศษ,
ก่อเหตุกำเริบโดยง่าย;
ชินชิ้งต่อไปไม่ทำลาย
จะคิดร้ายเปนขบถสิ้นไป.
พ่อขุนขอมจึ่งมิบัญชา
ให้พญาเดโชคุมทัพใหญ่,
มาจับตัวพ่อเจ้าเอาไป,
เหมือนตัดไฟต้นลมให้ฉับพลัน.
พวกขอมเขาเล่าให้ตูข้า,
เปนข่าวได้มาอย่างแม่นมั่น;
ข้าเจ้าก็รีบมาพลัน,
เพื่อแถลงข่าวนั้นโดยทันที.

พระร่วง อันข้อที่เกรงอยู่แล้วนั้น,
ก็เปนอันมีมาถึงที;
อันพวกขอมยกมาในคราวี้
มุ่งเอาชีวแต่ตัวกู.
แม้กูจะอยู่ต่อต้าน,
พวกไทยใจหาญคงต่อสู้;
ไหนจะยอมพ่ายแพ้แก่ศัตรู,
กูยังอยู่คงประยุทธ์สุดกำลัง.

22/03/2565

แต่ชาวไทยไม่ชาญการณรงค์,
เหล็ือทนงสู้ขอมกำลังขลัง;
เหมือนแสร้งให้ไปตายวายชีวัง,
กูจะยังอยู่ไซ้รไม่เข้าที.
จำกูจะหลีกเลี่ยงไป
สู่แดนสุโขทัยกรุงศรี;
ขอมรู้ว่ากูไกลบุรี,
คงจะไม่โจมตีต่อไป.

นายมั่น　พ่อเจ้าจะคิดกลอุบาย
อย่างอื่นไม่ได้ฤๅไฉน?

พระร่วง　แม้กูคงอยู่ละโว้ไซ้ร,
เหมือนแสร้งพาชาวไทยให้ย่อยยับ.
ตัวมึงจงแสร้งทำหลง
เดินตรงเข้าไปให้ขอมจับ,
แล้วจงเล่าความไปให้แม่ทัพ
ประหนึ่งรับสารภาพจริงใจ;
ว่ากูได้รู้ข่าวคราว,
สกกหนาวเกรงกลัวหาน้อยไม่;
จึงรีบหลีกลี้หนีไป
สู่แดนสุโขทัยธานี.

ขอมคงจะตามกูไป,
คงจะไม่ช่วงชิงบุรีศรี;
ชาวละโว้จะได้อยู่ดี,
ไม่ต้องขื่นขมพลอยตาย.

นายมั่น ทูนหัว! ฉันใดใช้เช่นนี้?

พระร่วง ถ้าภักดีจงทำเช่นกูหมาย.

นายมั่น อนิจจา! พ่อเจ้ามุลนาย
จะไปวายวอดขื่นอยู่คนเดียว.
ที่ไหนขอมจะยอมไว้ชีวาตม์?
มันร้ายกาจหาญณรงค์เดียว.

พระร่วง ถึงจะตายก็ตายแต่คนเดียว;
กูจะเที่ยวซ่อนเร้น.

นายมั่น เห็นไม่พ้น!
มันคงจงล้างต่อไปแน่,
สาระแนตามไปทุกแห่งหน.
ขอเชิญอยู่ท่ามกลางประชาชน,
ทั่วทุกตนช่วยกันประจันตี
ต่อสู้ขอม.

พระร่วง กูยอมหาได้ไม่!
เหมือนแสร้งพาชาวไทยให้ขื่นขม;

เดโชยกมาในคราวนี้
มีปราถนาจับแต่ตัวกู;
เหตุฉนั้นเมื่อรู้กิจจา
ว่าตัวกูไซ้ร้มิได้อยู่,
ขอมคงไม่ติเวียงกู,
คงจะจู่ตามหา —

นายมั่น　　อย่าตายใจ !
อ้ายขอมจัญไรใจฉกาจ,
พยาบาทพ่อเจ้าหาน้อยไม่;
เดโชมันลั่นวาจาไว้
ว่าจะจับตัวไปให้นายมัน.
มันว่าจะจับไปเปน ๆ;
ต่อเมื่อเห็นต่อสู้แข่งขัน
จึงจะเอาพลโหมโรมรัน.

พระร่วง　　ถ้าฉนั้นก็ตรงที่กูคิด !
แม้กูยังนอยู่ณที่นี้,
อันละโว้บุรีก็คงติด;
กูต้องไป,ล่อให้ประจามิตร์
ตามติดตัวกู.

22/03/2565

นายมั่น อยู่เป็นไร !
อนิจา ! ทูนเกล้าทูนหัว
ช้างไม่นึกถึงตัว.

พระร่วง นึกไม่ได้ !
อันชาวละโว้เวียงไทย
เหมือนลูกในไส้กูทั้งนั้น.
แม้กูยังอยู่คงไม่ยอม
ให้ขอมข่มกูเป็นแม่นมั่น,
ก็จะพลอยมอดม้วยไปด้วยกัน;
ดังนั้นเหมือนกูผลาญชีวา.
เพราะกูรักปวงประชากว่าชีวิต,
จึงได้คิดหลีกไปเสียดีกว่า,
เพื่อตัดเหตุเภทภัยพาลา,
ยอมม้วยมรณาลำพังตน;
ขอเพียงให้เวียงละโว้รอด,
ให้ชาวเราปลอดภัยอีกหน.

นายมั่น ทูนหัวประเสริฐเลิศคน
จะชอบอมวายชนม์ผู้เดียวไซร,
ยิ่งคิดก็ยิ่งอนาถจิต,
ยิ่งคิดยิ่งหมองแทบร้องไห้ !

ทูนหัวจงอยู่ในหมู่ไทย,
พร้อมใจรับรองป้องกัน.

พระร่วง　อย่าขัดกู ! กูก่อนออมั้นเอ๋ย,
มึงเคยรักกูเปนแม่นมั่น;
จงทำตามคำกูแนะนั้น
โดยพลัน, หาไม่จะเสียการ.

นายมั่น　เมื่อทูนหัวยังคงความคิด,
ตูข้าจำจิตรับบรรหาร;
ข้าจะประพฤติกิจการ
ตามพจมานบัญชา.

พระร่วง　ดีแล้ว ! อนึ่งมึงอย่าขยาย
ข้อความแพร่งพรายไปนะหวา.
กูจะไปจัดแจงแต่งกายา
ทำทีเหมือนว่าประพาสไพร.
จะไปกับทนายคนสนิท,
เพื่อมิให้คนคิดสงสัย.
มึงรีบไปยังทัพขอมไว ๆ,
อย่าร่ำไร.

นายมั่น　ตูข้าจะรีบจร. (ต่างคนต่างเข้าโรง.)

ตอนที่ ๒

ฉาก: ลานหน้าคุ้มพระร่วง.

(เหมือนตอนที่ ๒ องก์ที่ ๒)

(นายมั่นบีนยาวเดินออกมา, ท่าทางเศร้า.)

นายมั่น อนิจจา! พ่อเจ้าทูนหัว
ช่างยอมตัวผ่าภัยไม่ย่อหย่อน;
เพราะเออรักประชานรากร,
จะสู้ขรุ่ตรงเข้าพงไพร.
หวังเอาตนเปนประหนึ่งเหยื่อ
ล่อเสือขอมร้าย, มุ่งหมายให้
ติดตามตัวเออเซ่อไป
จนถึงสุโขทัยธานี;
ดังนั้นพ่อเจ้าจะยอมม้วย
เพื่อช่วยละโว้บุรีศรี
ให้พ้นขอมระย่ำย่ำยี.
นายไหนจะมีเหมือนนายเรา ?
แค้นใจอ้ายขอมสามาญ,
ทั้งสงสารพระร่วงทรวงเศร้า;
จะต้องตายเสียแม้แต่ยังเยาว์,
ชาวละโว้คงเศร้าโศกครัน.

ขอให้เทวาสุรารักษ์
ช่วยพิทักษ์พ่อเจ้าของมขวัญ;
อย่าให้ของมหยายหยามตามทัน,
ของมันมอดม้วยเสียกลางไพร !

(พระร่วงออก, มีนายบุญกับนายมีตะพายย่ามและถือห่อผ้าตามมา. พระร่วงแต่งตัวอย่างจะไปเที่ยวบ้า มีดาบสพายเฉียงบ่า, มีดเหน็บผ้าคาด, และถือธนู.)

พระร่วง — เอะ, ออมั่น, ฉันใดไม่ริบร้อน
บทจรไปยังทัพใหญ่ ?
ริบไปเถิดหวา, อย่าร่ำไร;
ต้องอย่าให้ทัพมาถึงฉานี.
หาไม่จะคลาศปราถนา,
อย่าชักช้าริบเดินของเต็มที;
ออกเดินไว ๆ !

นายมั่น — ไปเดี๋ยวนี้.
ของทูนหัวสวัสดิมิชัย.
ของพันภัยที่ในแนวย่ำ;
ของของมงอย่าตามทันได้.
ของชนะศัตรู !

พระร่วง กูชอบใจ.
ขงริบไปเร็วเถิด.

นายมั่น ข้าขอลา ! (ไหว้แล้วเข้าโรง.)

พระร่วง ถึงเวลาจำไป, ใจแทบขาด;
เปนกรรมทำคลาดจากเคหา !
โอ้ ! แสนสงสารมารดา
ผู้สุดเสนหายอดรัก !
อยู่หลังจะนั่งแต่กำสรวล,
โหยหวลถึงลูกผูกสมัค;
แต่ไร ๆ ไม่เคยจะพันพักตร์,
มาต้องหักใจร้างห่างไป.
ครั้นจะไปกราบไหว้อำลา,
กลัยาคงเหนี่ยวไว้ขงได้;
จำเปนจริง ๆ ต้องทิ้งไป
เหมือนไม่รักใครใยดิ.
ขอฝากเทวาอารักษ์
ช่วยพิทักษ์มารดามาระศรี;
ลูกต้องขอลาในคราวนี้,
ถ้าบุญมีคงได้กลับมา !
(พูดกับทนาย) เข้าของเสบียงอาหาร

พรั่งพร้อมทุกประการแล้วฤๅหวา ?

นายบุญ　มีแล้วพร้อมสรรพ์.

พระร่วง　เช่นนั้นมา;
เราต้องรีบเข้าป่าฉับัดนี้. [พระร่วงกับทนายเข้าโรง]

ฉาก: ในกลางป่า, ที่พักกองทัพขอม.
[มีนักสุวรรณกับทหารขอมนั่งกันอยู่เมื่อเบิดฉาก.]

นักสุวรรณ　พวกมึงอย่าวุ่นนักเลยหวา;
ไม่ช้าถึงละโว้ยริศริ !
ถึงแล้วเมื่อใดคงได้มี
อาหารดีๆพอกันกิน;
อีกผังผู้หญิงยิงเรือ
ก็มีมากเหลือเพื่อสมถวิล,
คงได้ประโลมโฉมยุพิน,
ทั้งนอนกินอิ่มหนำสำราญใจ !
ขอเพียงแต่ทนในระหว่าง
เดินทางกันมาในป่าใหญ่;
ผิดอีกสองวันเท่านั้นไซร,
คงจะได้ว่างทุกข์, สุขสำราญ.

27/03/2565

ทหารที่ ๑ ส่วนข้าเข้านี่นะท่านจงไว้ใจ, เพราะเคยมาเมืองไทย แล้วหลายหน, เคยรู้จักผู้คนภาษาไทย, การต้อนรับ ของเขาไซ้รแข็งแรงจริง ๆ! เขาจัดให้ทุกสิ่งไม่แหนหวง, ให้ทั้งปวงตามขนและตามมี.

ทหารที่ ๒ แต่คราวนี้เรามาไม่เหมือนหนหลัง; ครั้งก่อน ๆ เรามา โดยไมตรี, แต่ครั้งนี้จะมาขับพ่อเมือง, เขาจะไม่เคือง ฤๅไฉน?

ทหารที่ ๑ ก็ช่างเปนไร! ไทยจะเคืองไม่ต้องวิตก, เพราะเปรียบ ไปก็เหมือนลูกนกอยู่ในกำมือ. จิกเราฤๅ?—ยิบอ๊อด, ก็ร้องป๊อดไปเท่านั้นเอง.

นักสุวรรณ นี่แน่, การจะอวดเก่งส่วนตัวไซ้ร, อวดท่าไรก็อวดไป กูไม่ว่า; แต่ขออย่าให้ประมาทชาติศัตรู. อันคนเฉ้า เหล่าครูท่านสอนไว้, ว่าไม่ล้มช้ามได้, อย่าช้ามคน; มิฉนั้นจะยับเพราะประมาท.

ทหารที่ ๑ ชาวไทยไม่เก่งกาจสักปานใด; พวกเราไปที่ไรเห็นแต่ กลัวงอ!

นักสุวรรณ อ้อ! เวลาก่อนนี้ไม่ได้มีนายดี ๆ; แต่เวลานี้มีพระร่วง เปนพ่อเมือง, ขนช้อฤๅเลื่องว่าสามารถฉลาดนัก, ทั้ง มีขัญญาแหลมหลัก, ชาวไทยนิยม.

ทหารที่ ๒ ริงเข้าข้า, ได้ยินเขาชมกันทั่วหน้า, ว่าเมตตากรุณาแก่คนทั้งหลาย; เขาว่าเหมือนพ่อมากกว่านาย, ไม่ดุดัน; ทั้งอำรงเที่ยงธรรม์สุจริต, ยิกเขาว่าวาจาสิทธิ์, พูดอะไรเปนนั่น.

ทหารที่ ๑ เอะ, แล้วกัน, เพื่อนเรานี้ฉันใด, มายกย่องพ่อเมืองไทยเปนนักหนา? หรือว่าจะโจทเข้าเข้าไปสวามิภักดิ์, จงรักเปนข้าข้าพ่อเมืองละโว้? คงมีบุญอะโขละพ่อคุณเอ๋ย!

ทหารที่ ๒ ไม่ต้องเยาะเย้ย! ข้าได้ฟังเขา, ก็นำมาเล่าสู่กันฟังกระนั้นแลนะ; จะเชื่อมิเชื่อก็แล้วแต่ใจ.

(เสียงเอะอะในโรง, เหมือนคนไล่จับกัน.)

นักสุวรรณ เอะ, นั่นอะไร? เสียงเหมือนใครไล่จับกัน.

(นายมั่นวิ่งกระเร่อกระร่าออกมา. พวกทหารขอมที่อยู่นอกโรงแล้ว, ก็ช่วยกันจับไว้ได้.)

นักคุ้ม (พูดจากในโรง) จับให้มั่น! อย่าให้มันหนีได้!

(ออกมา.) อ้ายขัญไร! ไล่จับกันเสียแทบตาย.

นายมั่น โอย! ขอโทษเถิดนาย! นี่จะจับข้าเข้าทำไม? ข้าเข้าไม่ได้ทำผิดอะไรเลยขนิด.

22/03/2565

นักคุ้ม ทำไมจะไม่ผิด ! มึงบุกขั้นเข้ามาเดินวน, จะมุ่งเข้ามาปลอมพลกระมังหวา ?

นายมั่น หามิได้เข้าข้า, ข้าเปนชาวข้าชาวคง, เดินหลงมิได้จงใจเข้ามาในกองทัพ; เมื่อเจ้าประคุณสั่งให้จับข้าเข้าก็ตกประหม่า, จึงวิ่งชุลมุนวุ่นเหมือนบ้าเพราะอะรามตกใจ !

(เดโชออก คนอื่น ๆ ต่างนั่งลงและไหว้.)

เดโช เอะ ! นั่นใคร ?

นักคุ้ม คนไทยเข้าข้า, วิ่งเข้ามาที่ตั้งทัพ. ตข้าจึงให้จับเอาตัวไว้.

เดโช จะมาสืบข่าวฤาไฉน ? อ้ายจัญไรจงตอบมา !

นายมั่น (ทำเปนกลัวตัวสั่น) เจ้าประคุณจงกรุณา, ข้าเปนสัตว์ผู้ยาก !

เดโช อย่าพูดมาก, เดี๋ยวจะให้ตบปากด้วยกระลา !

นายมั่น โอย ! เจ้าประคุณกรุณา, ข้าไม่พูดอีกแล้ว !

เดโช ยังมิทันตบก็ส่งเสียงแว้ ๆ แสนจะหนวกหู. อย่าอำพรางจงตอบกูทุกสิ่งไป.

นายมั่น พุทโธ่ ! จะตอบอย่างไรเล่าเจ้าขา ? แต่ก่อนใดเจ้าว่าข้าพูดมาก, จะให้เอากระลาตบปากข้าเจ้าจึงนี่.

เดโช อ้ายนี่ช่างสำนวนจริง ๆ. เอาเถิดกูฝากไว้. มึงจงตอยคำไปถ้วนทุกสิ่ง, ตามความจริงอย่าจงอ้ำอึ้งพรางไว้; อัน

พลเมืองไทยละโว้ภารา,ได้เตรียมการต่อสู้ไว้ย้างอย่างไร?

นายมั่น เจ้าประคุณ! ลูกขอชีวิตไว้, จะบอกความโดยจริงใจทุกสิ่งอัน. พระร่วงนั้นครั้นเมื่อได้ทรายเหตุ, ว่าทัพยถมาสู่ประเทศเขตแดนนี้, ก็เกรงกลัวบารมีหนีเอาตัวรอดพ้น, รีบร้นจากละโว้โร่เข้าสู่ป่า. เจ้าประคุณกรุณาอย่าสงสัย; ในละโว้เวียงใหญ่ไม่มีใครได้ตระเตรียมการต่อสู้อย่างใดๆเลย.

เดโช มึงว่าพระร่วงหนีไปจากละโว้แล้วฉนั้นฤาวะ?

นายมั่น เจ้าข้า,หนีไปแล้ว.

เดโช มึงอย่าผวาโกหกกูนะ?

นายมั่น พุทโธ่! โกหกอะไรได้เจ้าข้า. ข้าเจ้าเตรงอาญาเจ้าประคุณทนหัว,จนใจไม่อยู่กับตัวแล้วเจ้าข้า.

เดโช ชาวละโว้ไม่มีใครรู้เห็นอะไรกันบ้างเลยฤา?

นายมั่น ไม่รู้เลยเจ้าประคุณ. พระร่วงรีบหลีกหนีไปมิให้ใครรู้เลย.

เดโช ก็มึงทำไมรู้เล่า?

นายมั่น ข้าเจ้าเปนพราน่ำ,ไม่ใช่คนในบ้านเมือง; พอรู้เรื่องทัพของเจ้าประคุณยกมา, ข้าเจ้าก็รีบเข้าไปหาพระร่วงเล่าความให้. พ่อเมืองตกใจก็รีบหนี, และตัวข้าเจ้าเองก็รีบ

ล้เล่ยงเข้าข้า; ก็เปนกรรมเวรพัญเอินเดินเข้ามาประสบพยกองทัพ,เขาก็จับเอาตัวมา.เปนความจริงเท่านี้แหละเจ้าประคุณ.

เดโช (พูดอย่างหมิ่นประมาท) อ้อ! อ้ายร่วงผู้วิเศษมันก็ขี้ขลาดปานชนี้แล! แล้วมันยังจะแค่นคิดการ,กำเริบเสิบสานไม่เกรงพระราชอาชญา.สัญชาติคนไทยมันกล้าสู้แต่กระต่ายก็ไม่ได้!

นายมั่น (โกรธ,พูดหลุดปากออกมา) เสือนอนก็ว่ากลัว, ไม่รู้ตัวว่าแกล้งนิ่ง,เห็นไม่เอาจริงละก็—

เดโช มิ่งว่ากระไรหวา?

นายมั่น (รู้สำนึก,แกล้งทำกลัวอย่างเดิม)หามิได้เจ้าประคุณทูนหัว! ข้าเจ้าเผลอตัวบ่นบ้าตามประสาพรานไพร, จิตใจไปมัวพะวงอยู่ที่ตรงเสือสมิง,ที่ข้าเจ้ายิงไว้ทีหนึ่งแล้วยังไม่ตาย,มันแกล้งนอนนิ่งไม่ดิ้นกายจนอ้ายลูกน้อยมันเลินเล่อ, วิ่งซนเซ่อเข้าไปให้อ้ายโคร่งมันตะครุบปุบเดียวเลือดโทรมตัว!

เดโช อ้ายนี่มาเปนข้าเมามัวแต่ในการยิงเสือยิงสางอะไรกัน? ถูอยากจะรู้ว่าอ้ายพ่อเมืองคนสำคัญนะมันไปแห่งหนตำบลใด?

นายมั่น พระร่วงท่านว่าจะหนีไปสุโขทัยนอกโน้นนะเจ้าข้า.

เดโช　　แน่ฤๅหวา ?

นายมั่น　　ข้าเจ้าได้ยินท่านกล่าวฉนั้น.

เดโช　　นักคุ้ม,เจ้าเคยได้เห็นหน้า
พรานบ่าผู้นี้บ้างฤๅไม่ ?

นักคุ้ม　　ไม่เคยเห็น.

เดโช　　เช่นนั้นกูเบาใจ !
เดิมสงสัยว่าจะแสร้งแปลงมา.
เมื่อมาทรายข่าวราวเรื่อง
ว่าพ่อเมืองหนีแล้วฉันหนา,
ต้องเปลี่ยนแปลงความคิดเดิมมา
ไม่ยกไปภาราเวียงไทย.
อันว่าละโว้อานี
จะโจมตีเมื่อใดคงตีได้,
จริงไหมเล่า ?

นักคุ้ม　　ข้าเจ้านี้เข้าใจ
ว่าเขาคงจะได้เตรียมการ
ป้องกันรักษ์ภาราข้าง.

เดโช　　แต่ท่าทางชาวไทยใจไม่หาญ;
เมื่อขาดตัวนายร่วงผู้ตัวการ

คงไม่หาญรบรอต่อตี.
เห็นอย่างไร ?

นักคุ้ม ใจข้ายังสงสัย,
เพราะเมื่อไปละโว้เร็ว ๆ นี้
สังเกตเห็นกิริยาท่าที
ของชาวไทยดูมีความคึกคัก.
ไม่เรียบร้อยเฉยเช่นเหมือนเช่นเดิม,
ดูเหมือนเริ่มเห็มหักกักกัก;
น่าสงสัย—

เดโช เห็นไม่กระไรนัก,
คงคึกคักเพราะอ้ายร่วงมันยุยง.
เมื่อหัวหน้าเลยงลหนีแล้วไซร้
ชรอยไทยจะวายคลายความหลง,
น่าจะสิ้นเห็มหาญการทนง,
แล้วแลคงระยอยย่อต่อไป.
สำคัญอยู่ที่ตัวอ้ายพ่อเมือง
มันจะก่อกระเดื่องขึ้นอีกได้;
แต่อ้ายร่วงหลยลหนีไป
สู่แดนสุโขทัยธานี,
ซึ่งอยู่ภายนอกอาณาจักร;

จะฮึกฮักตระบึงไปถึงที่,
สุโขทัยกำลังสะพรั่งดี,
จะต่อติระดมไม่สมใจ.
จำนวนพลโยธามาครั้งนี้
จะมีมาเพียงพอก็หาไม่;
อันจะติละโว้พอเพียงได้;
แต่จะติสุโขทัยเห็นยากนัก.
จำกูจะคิดชิงอุบาย
ลอยล้างทำลายปรปักษ์;
กูจะลอดดอดไปมิให้พัก,
ลอยลักสังหาญผลาญชีวา.

นักตุ้ม　อันเจ้าประคุณจะคิดไป
โดยลำพังนั้นไซ้ร, ข้าเกรงว่า
ถ้าแม้เพลี่ยงพล้ำลงคงมรณา;
พวกข้าจะพลอยเดือดร้อน.
โปรดคำนึงดี.

เดโช　　คานี้ไซ้ร
กูตั้งใจแม่นมั่นไม่ผันผ่อน.
กูได้ทูลแด่องค์พระภูธร
ว่าจะขับดัสกรโดยฉับพลัน;

แม้ว่าพระร่วงยังคงอยู่
กูไม่ขอคืนสู่เขตขัณฑ์,
จะตามป้องของผลาญสังหารมัน,
ให้ทรงธรรม์สิ้นเสี้ยนพาลา.
ฉนั้นแม้กูไม่ไปตามติด,
ก็จะผิดคำทูล, กูซายหน้า;
อันตรายใด ๆ ไม่นำภา,
ต้องรักษาวาทีที่ทูลไว้.
ฉนั้นก็ขอแรง, นะนักคุ้ม,
ให้เจ้าอยู่ควบคุมทัพใหญ่,
ตัวกูจะปลอมแปลงไป
กระทั่งสุโขทัยธานินทร์.
จะแต่งกายให้เหมือนคนไทย,
เล็ดลอดดอดไปสมถวิล,
ลี้ลับเหมือนกับกูดำดิน;
คงจะได้เสร็จสิ้นดังจินดา.
ตัวเจ้าจงคุมพลไกร
พักแรมอยู่ในแนวป่า,
เมื่อกูเสร็จกิจจะกลับมา
นำโยธาทัพกลับนคร. (เข้าโรง.)

องค์ที่ ๔

ภาคที่ ๓

ฉาก: เหมือนตอนที่ ๓ องค์ที่ ๓.

(เปนเวลากลางคืน. มีทหารขอมนอนหลับอยู่หลายคน, แต่ที่กลางโรงมีนายมั่นนั่งกอดเข่าอยู่, กับมีทหารขอมอีก ๒ คนนั่งเล่นดวดกันอยู่.)

นายมั่น (พูดรำพึง) โอ้ว่าอนิจจานายของกู!
อ้ายศัตรูใจกรรจ์ไม่ผันผ่อน;
มันโทโษโมหันหมายพันฟอน,
เร่งร้อนริบไป, อ้ายพาลา!
เมื่อย่ายนี้เดโชมันแปลงกาย
ให้ละม้ายเหมือนไทยเชื่อนว่า,
เลือกสรรอาวุธสาตรา
ซ่อนในกายาเรียบร้อย.
มันอุตส่าห์มุ่นเกล้าเผ้าผม
อย่างไทยนิยมใช้สรอย;
แล้วรีบเลี่ยวลดสกดรอย,
ไต่ต้อยติดตามพระร่วงไป.
ส่วนกูนี้แทบตาลโทโษ,
แต่ทำโง่เพื่อตัดความสงสัย;

22/09/2565

สู้เสี่ยมเชี่ยมตัวนิ่งไว้,
แต่ใจคลั่งคลุ้มกลุ้มจริง ๆ !
อ้ายพญาเดโชมันยังอาจ
สบประมาทชาวไทยก็ยอมนิ่ง;
แต่คราวนี้แม้ไม่ไหวติง,
เหมือนทอดทิ้งมุลนายให้วายชนม์.
คอยมองหาช่องจะแหกล้อม,
รอให้ขอมนอนหลับทุกแห่งหน;
ต้องคิดเด็ดลอดหนีฝ่ากรีพล;
จะลองใช้เล่ห์กลดูสักที.

(นายมั่นแกล้งทำคราง และสั่นสท้าน, จนทหารขอมที่ตื่นอยู่นั้นเหลียวมาเห็น.)

ทหารที่ ๑ เฮ้ย, พรานไพร, มึงเปนอะไรไปฤๅหวา ?

นายมั่น เต็มที, หนาวนักเพื่อน ! ทำไมเพื่อนไม่ก่องไฟขึ้นผิงกันข้างเล่า ?

ทหารที่ ๑ นายเขาห้ามไม่ให้ก่องไฟ; เขาว่าพวกไทยผ่านไปมา จะรู้เข้าว่าเราตั้งอยู่ที่ไหน.

นายมั่น อะไร, เพื่อน ! ทนกลางไพรไกลบ้านผู้เรือนคน; ใครมันจะสัประดนมาในกลางป่ากลางดงในเวลานี้ ? ไม่มีใครมาดอกเพื่อน.

ทหารที่ ๑　จริงอยู่, แต่นายท่านสั่งว่าไม่ให้ก่องไฟ —

นายมั่น　เป็นไรไป ? นายท่านก็หลับแล้ว. ก่องแต่ย่อม ๆ พอผิงกันสามคนเท่านั้นก็แล้วกัน; แสงมันจะสว่างไปสักป่านใดเทียว.

ทหารที่ ๒　จริงนะ, พรานเขาว่าถูก. นายท่านนอนในเพิงที่พักท่านจะรู้จักหนาวอะไร. เรานั่งสิต้องอยู่ตากน้ำค้าง, หนาวจนตางสั่นพั่นกระทบกันดังกราว ๆ. ฤาเพื่อนไม่หนาว?

ทหารที่ ๑　ก็หนาวเหมือนกัน.

ทหารที่ ๒　ถ้าเช่นนั้นก็ก่องไฟขึ้นผิงกันดีกว่า.

นายมั่น　ข้าจะไปหาไม้มาให้. (ลุกขึ้น, แต่ทหารที่ ๑ ยึดไว้.)

ทหารที่ ๑　ไม่ต้องไป ! นายเขาสั่งไว้ว่าไม่ให้เคลื่อนที่. (พูดกับทหารที่ ๒) มึงไปหาไม้มาที; พันมีทางเตาหุงข้าว.

ทหารที่ ๒　ข้ารู้แล้ว; ข้าจะไปเอามาอย่าร้อนใจ. (เข้าโรง.)

นายมั่น　พุทโธ่นายนี่เป็นอย่างไร, สงสัยข้าเสียจริง ๆ.

ทหารที่ ๑　ไม่ได้สิวะ, เพื่อนวิ่งเร็วนัก ! แต่เมื่อเช้านี้ยังต้องไล่จับกันจนเหนื่อย !

นายมั่น　เอาเถิด, ดราวนี้ข้าสัญญาว่าไม่หนี.

ทหารที่ ๑　ดีแล้ว ! นั่งอยู่กับที่ดีแล้วกัน.

(ทหารที่ ๒ หอบไม้ออกมา, จึ่งช่วยกันกองและจุดขึ้น.)

ทหารที่ ๒ เออเช่นนี้ค่อยยังชั่ว! เมื่อกินหรือสั่นระวัวราวกับจะเปนไข้. (ผิงไฟ) พรานไพร, ไฉนไม่กระเถิบเข้ามา.

นายมั่น เออเช่นนี้สิน่า, ค่อยสบายหน่อย.

(กระเถิบเข้าไปผิงไฟ.)

ทหารที่ ๑ คอยระวังอย่าให้ไฟโชนมากนักนะ, จะเกิดความ.

นายมั่น อย่าวิตก! ข้าจะพยายามคอยระวังให้. การกองไฟข้าสิเปนมือขวา, เพราะยามไปพักกลางดงกลางป่าข้าเปนต้องกองไฟ. (ทำเปนเขี่ยไฟ, แต่ที่แท้ลอบเอายาสกด, ซึ่งควักออกมาจากย่าม, โรยลงไป.)

ทหารที่ ๑ เอะ, นี่ไปเอาไม้ที่ไหนมา? ข้าถูกลิ่นไอมันฉอยกลนัก.

ทหารที่ ๒ ไม้อะไรข้าก็ไม่รู้จัก, เห็นกอง ๆ อยู่ก็ฉวยเอามา.

นายมั่น ไม้ในป่าแถบนี้มีกลิ่นแปลกกระนั้นเอง.

ทหารที่ ๑ ขอ! ฉนั้นก็แล้วไป. (หยิบลูกดวด) มาดวดกันใหม่เถิดเพื่อน.

ทหารที่ ๒ ก็ดีเหมือนกัน, แก้ง่วง.

นายมั่น เอาเถิด, เพื่อนทั้งสองอย่าเปนห่วง, ดวดกันให้สบายใจ; ส่วนกองไฟนี้ข้าจะนั่งระวังเอง

(ทหาร ๒ คนเล่นทอดดวดกัน. นายมั่นคอยดูพอเผลอก็เอายาสกดโรยลงไปในกองไฟ, แล้วค่อยพัดควันให้ไปทางทหารทั้ง ๒; พอเห็นว่าเขาชำเลืองมาก็ทำเป็นเขี่ยไฟ, แต่พอเหลียวไปก็โรยยาลงอีก, และพัดควันไปอีก. ทหารทั้ง ๒ เริ่มหาวคนละหวอด ๒ หวอด, และง่วงไปทุกที, จนในที่สุดล้มตัวลงนอนหลับไป. นายมั่นไปลองเขย่าตัวดู, เห็นไม่ตื่นแล้ว, จึงฉวยอาวุธของตน.)

นายมั่น　อ้ายพวกอัปรีย์, กูสามิงทัละวะ! (ย่องเข้าโรงไป.)

ฉาก: สานหน้าคุ้มพระร่วง. (อย่างที่ใช้ในองก์ที่ ๒ นั้นเอง.)

(หลวงเมือง, หลวงวัง, หลวงนา, เดินออกมา.)

หลวงเมือง　ดูเถิดมาพากันนั่งเขลา,
ราวกับเต่าไม่รู้สาสี;
ไม่รู้ว่าพ่อเข้าจากบุรี.
ทั้งนี้เราผิดเป็นพันไป!

หลวงวัง แต่ก็เมื่อพ่อเจ้าท่านสั่งห้าม
มิให้ความแพร่งพรายขยายใข,
เราจะล่วงรู้เหตุได้อย่างไร ?

หลวงเมือง ก็จริงอยู่, แต่ไฉนจะนิ่งตาย,
ปล่อยให้ขอมด้อมตามพระร่วงเข้า
และสังหารนายเราสมมาตร์หมาย ?
เราต้องคิดติดตามอ้ายคนร้าย.

หลวงนา คงไม่ง่าย, เพราะมันนั้นแปลงไป.
นายมั่นว่ามันนั้นแสนกล,
แปลงตนเหมือนไทยหาน้อยไม่;
อันจะเที่ยวค้นหาในบ้านใหญ่,
ถ้าแม้ไม่ประสบพบพาล
ก็จะเปลืองกำลัง, ทั้งเมืองนี้
ไม่ควรที่จะทิ้ง.

หลวงวัง จริงของท่าน !
เพราะอ้ายขอมขัญไรใจพาล
อาจจะขู่มาผลาญเสียลานไป.

หลวงเมือง จริงอยู่แล; แต่อันที่พวกเรา
จะทอดทิ้งพ่อเจ้าหาควรไม่.

จำจะต้องคิดติดตามไป,
ถึงมิได้ป้องกันได้ทันการ,
ก็ขอแต่พอได้แก้แค้น
แทนเจ้านายเราผู้ใจหาญ;
ขอแต่ให้ได้ฆ่าอ้ายสามาญ!

หลวงนา　ถูกละท่าน, แต่ต้องตรองให้ดี.
ทัพชอมมาตั้งยั้งพล
อยู่ในไพรสณฑ์ใกล้ๆ นี้,
ระยะทางวันเดียวจากบุรี;
เวลานี้กำลังซ่อนใจ.
ถ้าหากเราริยกโยธี
ไปในราตรีจนเช้าใกล้,
บางทีจะมีเชิงชัย
ชำนะได้.

หลวงวัง　จริงนา!

หลวงเมือง　ข้าก็ยอม,
เห็นความคิดของท่านแหลมหลัก
ดีนัก! เราจะชำนะชอม
ก็ได้แต่เมื่อมันนั้นไม่พร้อม;
มิรู้ตัวก็ย่อมจะเสียที.

อันงการแก้แค้นแทนเจ้านาย

ระสมหมาย—

หลวงนา แน่นอน! อย่างเต็มที่!
จะฆ่าได้ทั้งทัพพวกอัปริย์,
ดีกว่าฆ่าเพียงข้ายตัวนาย.
อย่างไรท่าน?

หลวงวัง ได้การ! ข้าเห็นด้วย.
ขอเทวาคงช่วยให้สมหมาย!

หลวงเมือง แต่ควรจะรอรั้งฟังภิปรายของแม่เจ้า. [ชี้ไปทางในโรง] โฉมฉายเธอลงมา.

[นางจันทน์ออก, มีสาวใช้ตามหลังมา๒หรือ ๓ คน, และนายมั่นมาด้วย. กรมการ ๓ นายนั่งลงไหว้.]

นางจันทน์ อ้อหลวงเมือง, รู้เรื่องฤาไฉน?

หลวงเมือง นายมั่นเขาเล่าให้แล้วเข้าข้า.
ข้าทั้งหลายขอรับอาสา
ไปรบขอมพาลาด้วยฉับไว.

นางจันทน์ ดีแล้ว, จงรีบไปรวมพล,
ผู้คนสาตราอย่าช้าได้;
ยันตัวเราเองก็จะไป,

องก์ที่ ๕

ฉาก: ลานวัดพระบรมธาตุ,เมืองสุโขทัย.
(พระร่วง,ผนวชเปนภิกษุ,กวาดลานวัดอยู่.)

พระร่วง ชรอยกุศลหนหลัง
ยังตามชดเชยแก่ตูข้า,
จึ่งได้เดินทางรอดปลอดมา
กระทั่งถึงมหาธานี.
ได้เอาธงชัยพระอรหัต
มากระพัดพึ่งอยู่เปนสุขี;
ถึงแม้ข้อมตามมาถึงที่น,
บางทีจะไม่กล้าทำร้าย;
เพราะเปนชีบานาสงฆ์,
จะมาปลงชีวันกันง่าย ๆ
ชาวบุรีคงเห็นเปนโทษร้าย,
เหมือนทำลายศาสนาตะถาคต.
แต่คิดถึงเวียงละโว้,โอ้ร้อนจิต,
ศึกจะติด,รายฎรเดือดร้อนหมด
ฤาจะรอดเพราะขอมมันยอมงด,
และมัวสกดรอยกู ?
ถ้าหากมันยกเข้าตีเมือง

ก็จะน่าแค้นเคืองมากอยู่;
ชาวเวียงจะเห็นเช่นตัวกู
จู่หนีเพราะขลาด! อนาถใจ!

(เดโช,แต่งตัวแปลงเปนไทย,คล้ายนายมั่น, ออกมาเมียงมอง, เห็นพระร่วงไม่รู้จักจึ่งไปนั่งลงยกมือไหว้.)

เดโช — ประทานโทษ, โปรดด้วยเถิดเจ้าข้า,
ข้ามาหาพระร่วงผู้เปนใหญ่;
ตูข้านี้เปนคนไทย,
มาไกลขอกละโว้ฮานิ.
ทราบว่าพ่อเมืองของข้าเจ้า
เข้ามาผนวชอยู่นี่;
ตูข้าจงรักภักดี
หวังที่จะกราบบาทา.
แม้ว่าพระร่วงเธอปราณี
บางทีจะรับไว้เปนข้า;
ขอท่านจงได้เมตตา,
จงโปรดช่วยพาข้าไป.

พระร่วง — (พูดรำพึง) เอะ! ชายนี้นาน่าหลากจิต,
ยิ่งคิดยิ่งออกสงสัย.

บุรุษนี้อ้างตนว่าคนไทย,
แต่ไฉนพูดแปร่งแกว่งท้านอง ?
ชรอยขอมจะปลอมแปลงมา;
ท่วงทีมีท่าออกของหอง !
ต้องมิให้ขอมได้สมปอง,
จำจะต้องชักเชือนเกลือนไว้ที.
(พูดกับเดโช) ดูก่อนประสกคนขยัน,
ถ้าฉนั้นจงคอยอยู่นี่;
รูปจะเข้าไปในกุฎี,
บางทีพระร่วงเธอจะมา. (เข้าโรง.)

เดโช คิดแล้วพระร่วง, มิงอวดดี
ว่ามีซึ่งบุญวาศนา,
ไม่ยำเกรงพระราชอาชญา;
จะถึงอายุขัยในวันนี้.

(นายบุญ, นายมี, กับศิษย์วัดหลายคนพากัน ออกมา, นายบุญถือเชือกมาเส้น ๑, และนายมี กับศิษย์วัดอีก ๒ คนถือพลอง, นอกนั้นมือเปล่า.)

นายบุญ อ้ายคนนี้ใช่ไหม ?

นายมิ่ ใช่ละสิ ! พวกเราล้อมไว้อย่าให้มันไปได้ !
(ศิษย์วัดล้อมเดโชไว้.)

เดโช เอะ ! อะไรกัน ? (ลุกขึ้นยืนตั้งหม้ด.)

นายบุญ อย่าต่อสู้ ! พวกกูจะเอาพลองร่ำเสียตายคาที่ !
(ตรงเข้าไปจับ)

เดโช (สลัดแขน) ช้าก่อน ! กูมาดี ๆ —

นายมิ่ อ้ายอัปรีย์, ยังจะมีหน้าโกหก ! (นายบุญจะมัด, เดโชดิ้น.) อย่าดิ้นไป, อ้ายสัตว์นรก, เดี๋ยวกูตีกระบารแยะ ! จับมั่น ๆ ! (เดโชชักมีดที่ซ่อนในตัวออกมา,นายมิ่ก็ตีด้วยพลองทันที.) เอ้า, นิแน่ะ ! กูว่าแล้วไม่พ้ง ! (ตีอีก.)

เดโช โอย ! โอย !

นายมิ่ พอฤๅยัง ? ฤๅจะให้ตีอีกเล่า ?—ไว ๆ บุญ, มัดมันเข้า; เดี๋ยวแขนมันไพล่หลัง. (นายบุญมัดเดโช.)

เดโช อนิจจัง, อนิจจา ! นี่ข้าผิดอย่างไรฤๅ ?

นายบุญ มึงไม่ต้องทำไขสือ, อ้ายขอมจัญไร !

เดโช พุทโธ่ขอมที่ไหน, ข้าเป่นไทยชาวละโว้ —

นายมิ่ (หัวเราะ) โอ้โห ! โอ้โห ! โกหกอย่างหน้าด้าน ! อ้ายเดียรฉานมึงไม่รู้ว่ากูคือใคร. กูกับนายบุญสองคน

นั้นไซ่รับเปนทนายสนิท, คนใช้ชิดของพระร่วงพ่อเมืองละโว้; มึงอย่ามาโยโสโกหกให้หนวกหู. ขืนพูดมากไปอีกกูจะกลั้นโมโหไม่ได้, ก็จะฟาดลงไปด้วยพลองชักอยู่กับที่เท่านั้นเอง.

นายบุญ พวกของมึงเคยไปข่มเหงพวกกูมามากมาย; ถ้าเจ้านายท่านไม่กำชับห้ามปรามไว้ละก็กูจะเอามึงไปทิ้งแม่น้ำเสียเดี๋ยวนี้! — พวกเราค้นดูที, มันจะมีสาตราวุธอะไรอีกบ้าง.

(พวกศิษย์วัดค้นได้ดาบอีกเล่ม ๑, กับยาห่อ ๑)

นายมี ดูเอาสิ! มีมาหลายอย่าง; ถ้าใช้อาวุธไม่ได้ก็จะใช้ยาพิษ.

นายบุญ อ้ายอัปรีย์! มีความผิดมากนักหนา; เอามันไว้ทำไมหวา— (เงื้อดาบ.)

พระร่วง (ออกมาทันจึ่งร้องห้าม) อย่า! อย่า! จะฆ่าเขาหาควรไม่; ตัวเขานี้รับใช้เจ้าขุนมูลนาย.

นายบุญ ก็มันนี่เปนผู้ร้าย, มุ่งหมายมาฆ่าพ่อเจ้า —

พระร่วง ก็ช่างเขา! เรารู้ตัวแล้วก็แล้วกันไป. อย่าบุญมึงนี่ช่างกระไร, ไม่นึกดู; ว่าตัวกูเปนชีบานาสงฆ์, จะปลงชีพสัตว์หรือมนุษไม่ได้.

22/03/2565

(ขณะนั้นนายมั่น, หลวงเมือง, กับพวกชาวละโว้ ออกมา, พร้อมด้วยพวกขุนนางเมืองสุโขทัยและพลเมืองเปนอันมาก.)

นายมั่น อย่างไร? อย่างไร? อยู่ไหนเล่า?

หลวงเมือง พระร่วงเจ้าของเราเออยู่ไหน?
เขาว่าอยู่วัดนี้—

นายบุญ นี่เปนไร!

หลวงเมือง เจ้าประคุณ! (กราบ) ดีใจเหลือประมาณ!

พระร่วง เราขอบใจที่ท่านสู้อุตส่าห์
ตามมาสุโขทัย; ขอบใจท่าน.

หลวงเมือง อ้ายเดโชชั่วช้าสามาญ
ที่ได้ลอยมาผลาญพ่อเจ้าไชร,
อวดไว้ว่าจะรบตระบึง,
ยังไม่มาถึงฤาไฉน?

นายบุญ อ้ายขอมคนนี้ฤามิใช่? (ชี้เดโช)

นายมั่น นี่แหละอ้ายจัญไรตัวการ!

หลวงเมือง เอะ! ก็ฉันใดจึงจับได้? มันมาเมื่อไร?

นายบุญ อ้ายเหิมหาญ
พึงจะได้เข้ามามิช้านาน,

พบพ่อเจ้ากลางลาน, มันไม่รู้,
จึงเรียนถามถึงองค์พระร่วงเจ้า,
เธอรู้เค้าจึงบอกให้รออยู่ ;
แล้วท่านสั่งให้ข้าออกมาดู,
จึงได้ตรูกันจับมัดไว้.

นายมั่น ฉา ๆ เดโชโอ่อำนาจ,
เก่งกาจยิ่งยวดอวดดีใหญ่,
มิ่งว่าระมาสุโขทัย
ลับลืมให้ใครล่วงรู้ ;
ลืลับเหมือนกับคำดินมา—
คิด ๆ ก็น่าหัวเราะอยู่ !
มิ่งเคยทำอำนาจตวาดกู,
บัดนี้สิคุดคู้ขยิบตา !

หลวงเมือง อ้ายขอมมุ่งร้ายหมายขวัญ,
ตัวมันกลับกลายเปนเสียท่า;
บุญนายเรามากเต็มประดา,
อ้ายพาลาจึงแพ้ยาระมิ.
ชะ ๆ อ้ายขอมคำดิน,
สิ้นคิดแล้วฤาอย่างไรนี่ ?
เสียแรงอวดตนเปนคนดี,

22/03/2565

ไม่ควรที่จะแพ้ถูกศิษย์วัด!

เดโช เอะ! คนไทย,ช่างกระไรนะเจ้าเอ๋ย,
มาเยาะเย้ยพูดมากปากขัด;
ช่างแคะค่อนว่าสารพัด,
จะชงัดแต่ปากดอกกระมัง?
ไม่ช้านักคุ้มจะคุมทัพ
พร้อมสรรพพลทหารชาญสะพรั่ง,
เข้าตีเมืองมง, จงระวัง!

หลวงเมือง เมืองละโว้กำลังมีพร้อมพรั่ง!

เดโช อย่าอวดดี,ถึงจะมีสักเท่าใด
ไม่ทนทัพกูได้.

หลวงเมือง เฮ้ยอ้ายขอม,
มึงเคยเห็นพวกกูเคยคุ้มค้อม,
มึงก็ย่อมประมาทพลาดไป.
อันทัพของมึงมัวเผลอ,
เลินเล่อหลับอยู่ในป่าใหญ่;
พวกกูกระหนำระยำไป,
สิ้นเสียนซึ่งไรใจร้าย.

เดโช (ตกใจ) จริงฤๅนี่?

หลวงเมือง จริงซิ, กูไปล้อม,

พวกขอมยับยิบฉิบหาย.

เดโช ครั้งนี้แสนเจ็บแสนอาย,
ต้องขอตายไม่อยู่ดูหน้าคน.
เจียนกหนา ! ดูราพระร่วงเจา,
จงเอาบุญคุณข้าสักหน;
ข้านึกถึงทอัยขน,
เสียกลเสียทหารชาญยุทธ์.
ข้าเปนผู้ผิดคิดร้าย,
มุ่งหมายฆ่าท่านเปนที่สุด;
ขอตายด้วยคมอาวุธ,
จงสั่งให้กุดหัวพลัน !

พระร่วง ดูราพญาเดโช,
มึงอย่าโทโษโมหัน;
ตัวกูผู้ทรงพรหมจรรย์
จะห้ำหั่นบั่นมึงได้อย่างไร ?
จริงอยู่มึงนี้มีโทษผิด,
แต่ชีวิตกูยอมยกให้;
กูจะส่งตัวมึงนั้นไซ้ร
คืนให้ขุนขอมภูบาล.

เดโช พระร่วงเจ้า, เรากราบแทบบาทา,

ของงมิบัญชาสั่งประหาร
ชีวิตข้านี้ไซ้รอย่าได้นาน;
ขออย่าให้ประหารให้อายคน.
ถ้าแม้ส่งข้าไปนครหลวง,
ชนทั้งปวงจะเย้ย—

นายมั่น เย้ย ! คงบ้น !

มิหนำซ้ำได้ทูลภูวดล
ผู้นายตนเปนคำอวดดีครัน;
ว่าถ้าแม้พระร่วงยังคงอยู่,
จะไม่ขอคืนสู่เขตขัณฑ์;
อันจะให้กลับไปเมืองมัน
โดยลำพังเช่นนั้นอดสูใจ.
ทำการไม่สมปากว่า
จะเอาหน้าไปวางไว้ที่ไหน ?

หลวงเมือง ชอบแล้ว,ควรส่งมันคืนไป
ให้นายมันฆ่าจึ่งควรการ !

พระร่วง ถึงอย่างไรเราไซ้รเปนไม่ฆ่า.
ดูราอมั่นใจหาญ,
มึงจงคุมของมไปอย่าได้นาน
แทบชาญนครหลวงโดยดี;

มอบให้แก่นายประตู,
ยอกว่ากูผู้ข้าบทะศรี
คิดถึงพันธุมบดี,
ฝากบรรณาการนี้ลงมา.(นายมั่นพาเดโชเข้าโรงไป.)

หลวงเมือง บัดนี้เสร็จสิ้นเรือง
ระคายเคืองเบื่องบาทนาถา,
ขอเชิญกลับละโว้ภารา
เพื่อร่มเย็นแก่ประชาราษฎร.

พระร่วง เราก็คิดจะกลับอยู่แล้วนา,
แต่ต้องลาสิกขาบทก่อน;
ท่านจงคอยสักหน่อย, อย่าเร่งร้อน,
เราลาก่อน — จะไปลาพระอาจารย์. (เข้าโรง)

มหาราชครู ท่านช่างดีแท้ ๆ เจ้าประคุณ,
น่านิยมชมบุญของท่าน !

อำมาตย์ ๑ อันอ้ายขอมทนงจงผลาญ
ท่านยังไม่เอาชีวิตมัน.

อำมาตย์ ๒ ไม่มีพยาบาทจองเวร,
เห็นท่านดีจริงเปนแม่นมั่น.

อำมาตย์ ๑ น่ารัก !

อำมาตย์ ๒ น่าไหว้ !

พวกขนนาง ดีใจครัน !

มหาราชครู เธอเที่ยงตรง !

อำมาตย์ ๑ ทรงธรรม์ —

อำมาตย์ ๒ ดังตราชู !

หลวงเมือง ดูก่อนท่านอำมาตย์มนตรี,
เห็นเพียงนี้ยังชมคะรมอยู่;
ถ้าหากว่าท่านไซ้ร ได้ล่วงรู้
ว่าเธออยู่ปรกติฉันใด,
ท่านคงจะชมยิ่งกว่าน
และเห็นว่าไม่มีใครเปรียบได้ !
พระร่วงรักประชาชาวไทย
เหมือนลูกในไส้ทั่วทั้งนั้น.
บ่ได้คิดถึงตนสู้ทนยาก
ลำบากกายใจทุกสิ่งสรรพ์,
ขอแต่ให้ไพร่ฟ้าประชานั้นต์
เกษมสันต์สำราญ, ท่านพอใจ.
จิตท่านโอบอ้อมอารี
จะมีใครเสมอเหมือนก็หาไม่;

ถ้าแม้ใครมีเรื่องขุ่นเคืองใจ
ก็ช่วยให้เหตุร้ายกลายเปนดี.
กอบด้วยเมตตาการุญ,
มีคุณแก่ข้าบทะศรี
ยิ่งยิดรมารดาปราณี,
ชาวบุรีละโว้สุขสราญ.
เดิมทีเรามัวแต่กลัวขอม
ระยอยยอมให้มันข่มเหงหาญ;
ท่านปลุกใจให้เราคิดการ
อาจหาญขัดขอมไม่ค้อมคู้.
พระร่วงเธอหวังตั้งใจ
ให้ไทยเปนไทยได้จริงอยู่,
จึงมาชวนท่านไชร ไปช่วยสู้
ข้าศึกศัตรูของชาวไทย.
แต่เหล่าท่านพัญเอินข้องขัด
จะขัดทัพไปช่วยหาได้ ไม่;
พอพระร่วงรู้เหตุเภทภัย
ว่าทัพขอมยกไปยังธานี.
รู้ว่ามาขับตัวพ่อเข้า
เพื่อเอากลับไปกรุงศรี;

จึงริบขากละโว้ธานี
เพื่อล่อขอมอัปรีย์ให้ตามมา,
จะได้ละเว้นการโจมตี
บุรีละโว้เวียงช้า;
พระร่วงยอมตายแต่เอกา
เพื่อมิให้เหล่าข้าพลอยบรรลัย.
อันเจ้าขุนมูลนายไหนจะมี
เหมือนพระร่วงองค์นี้หามิไม่ !
เป็นเยี่ยงอย่างประเสริฐเลิศไทย,
ควรจะยงคงไปชั่วดินฟ้า !

มหาราชครู สุโขทัยนี้ไซ้รได้สดับ
กิติศัพท์พระร่วงนาถา,
รู้อยู่ว่าทรงสุธรรมา
อีกทั้งมีปัญญาวิชาชาญ.
สามารถอาจคิดเอาเปรียบขอม,
ตักน้ำด้วยชลอมของท่าน;
เหมือนบอกกล่าวแก่ท้าวขอมพาล
ว่าท่านจะไม่ยอมน้อมต่อไป.
สุโขทัยก็นิยมชมด้วย,
อยากจะใคร่ไปช่วยด้วยทัพใหญ่;

แต่มีเหตุขัดขวางอยู่อย่างไร,
ท่านไซ้รย่อมรู้อยู่แล้วดิ.
[กล่าวกับพวกขุนนางสุโขทัยต่อไป.]:—
อันพ่อขุนทูนเกล้าของเราไซ้ร
ได้เสด็จสวรรค์แต่เดือนสี่;
ไม่มีกษัตริย์ครองบัลลังก์,
เปนที่ว้าเหว่ใจประชา.
อันพระร่วงทรงคุณบุญมี,
เห็นว่าจะเปนที่ร่มเกศา;
ควรอัญเชิญขึ้นเปนพระราชา
ครอบครองอาณาประชากร.
ท่านจะเห็นอย่างไร?

อำมาตย์ ๑ ใจข้านี้.
เห็นชอบด้วยเต็มที่.

หลวงเมือง อ๊ะ! ช้าก่อน!
ท่านจะเชิญพระร่วงเปนภูธร
ครอบครองนครสุโขทัย.
อันชาวละโว้ภาราว
จะให้คิดหาพ่อเมืองใหม่,
ยังไม่แลเห็นว่าบุคคลใด

จะได้เหมือนพระร่วงองค์นี้.

ขอท่านจงตรอง—

มหาราชครู ท่านต้องตริ,
ดำรงรอบคอบจงควรที;
สุโขทัยเป็นมหาธานี
ควรเป็นที่สถิตพระราชา.
ถ้าแม้พระร่วงขึ้นทรงราชย์
เถลิงอาสน์สุโขทัยหรรษา,
พระเกียรติจะกระเดื่องเรืองเดชา—
นภาพทั่วทิศานทิศ.
ส่วนเมืองละโว้มารวม
ร่วมอาณาจักร์จะสถิต
มั่นคง, เพราะองค์พระยพิตร
จะแผ่ฤทธิ์ปกครองป้องกัน.
อันว่าละโว้เวียงท่าน
จะได้เป็นเมืองด่านเขตขัณฑ์;
ชาวไทยไพร่ฟ้าประชานั้นต์
จะรวมกันยกแผ่นแน่นดี.
จะสามารถต่อสู้ศัตรูขอม
ด้วยสมรรคพรักพร้อมเต็มที่.

อำมาตย์ ๑ ขันพระครูแถลงแจ้งครั้นนี้,
เราทั้งหลายเห็นดีทุกประการ.
ตัวท่านไม่ควรจะข้องขัด,
ที่นายท่านเปนกษัตร์มหาศาล,
เราจะได้พึ่งโพธิสมภาร
เปนสุขสำราญทั่วกัน.

หลวงเมือง เมื่อได้ไตร่ตรองดูรอบคอบ,
ก็เห็นชอบเห็นจริงทุกสิ่งสรรพ์;
ขอแต่ให้ไพร่ฟ้าประชานันต์
เกษมสันต์เสมอหน้าคณาไทย.

อำมาตย์ ๒ การที่ปรองดองกันเช่นนี้,
เราทั้งหลายยินดีหาน้อยไม่.
ควรทูลเชิญวันนี้เทียวเปนไร?

มหาราชครู โน่นแน่ท้าวไทเสด็จมา.

(ทุกคนหมอบลง, รอพอพระร่วงซึ่งลาผนวช
แล้วดำเนินออกมา, จึงถวายบังคมพร้อมกัน.
พระร่วงตลึงเลอยู่ครู่ ๑ แล้วจึงพูด.)

พระร่วง ครูราชาวนครสุโขทัย
เราขอขอบใจท่านนักหนา,
เมื่อเราพลัดพรากจากภารา

ได้มาอาศรัยในกรุงนี้,
ก็ได้อยู่เย็นเปนสุข
นิระทุกข์นิระภัยได้เต็มที่;
เราจะตองขอลากลับอาน,
อีกทั้งมิปรารถนาจะขอแรง.
เมื่อความทราบถึงนครหลวง
ว่าปวงชาวละโว้ขันแขง
ที่ขอมล้อมผลาญเสียลานแลง,
บางทีจะส่งแรงมารุกราญ,
เพื่อบำราบปราบปรามชาวละโว้
ที่โยโสสามารถอาจหาญ;
ขอทัพสุโขทัยช้ยชาญ
จงไปช่วยทำการชิงชัย.
ถ้าแม้ขอมได้ละโว้อานี้,
บางทีจะเลยมาได้
จนถึงชิงแดนสุโขทัย;
ฉนั้นไซ้จงช่วยด้วยไมตรี.
ช่วยเราต่อสู้ศัตรูขอม,
พรักพร้อมชาวไทยให้เต็มที่;
ให้ทวยไทยได้พันอสุรี

ให้สมที่ชื่อไทยแต่เดิมมา.

มหาราชครู ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท
ยงกชมาศปกเกล้าเกศา,
ข้าขอกราบทูลพระกรุณา
ทรายฝ่าพระบาทพระภูธร.
ข้าเจ้าเสนาพฤฒามาตย์
อีกทั้งทวยร่ายฎุรัสโมสร,
ระยอยนอบเศียรถวายกร
ทูลวอนพระองค์ผู้ทรงธรรม์.
ขอเชิญพระองค์ขึ้นทรงราชย์
เถลิงอาสน์สุโขทัยรังสรรค์,
เพื่อผดุงไพร่ฟ้าประชานันต์
เกษมสันต์ทั่วแคว้นแดนไทย.
ขอเชิญเครื่องโลงแหล่งหล้า,
เปนสง่าดังดวงมณีใส,
พระเกียรติเกริกแคว้นแดนไกล,
ทวยไทยพึงโพธิสมภาร.

หลวงเมือง ชั่นชาวสุโขทัยไพ่ร่ำนง
เชิญพระองค์เปนกษัตร์มหาศาล,

ข้าบาทผู้ราชบริพาร
พลอยมีจิตสมานไมตรี.
จะได้พึ่งพระองค์ผู้ทรงราชย์,
ทูลธุลีพระบาทเหนือเกศ;
ปวงชาวละโว้ธานี
ก็จะได้เปรมปรีดิ์ทั่วกัน.
ขอพระองค์จงทรงชิงเดชะ
ชัยชำนะศัตรูผู้แข็งขัน;
พระชนม์ยืนหมื่นขวบขวัยสันกัลป์,
ให้ชาวไทยเกษมสันต์นิรันดร!

พระร่วง ดูก่อนราชครูผู้ฉลาด
อีกทั้งทวยราษฎร์สโมสร,
อันท่านกล่าวพจน์สุนทร
วิงวอนให้เราผ่านธานี.
เรานี้ปัญญาย่อหย่อน,
ยังอ่อนความคิดไม่เต็มที่;
แต่ใช่ว่าจะคิดหลีกลี้,
ท่านนิยมยินดีพร้อมเพรียง;
เราขัดคำวอนท่านมิได้,
ไม่มีแก่ใจจะโต้เถียง.

เราขอปฏิญญาไม่เอนเอียง,
จะตั้งจิตให้เที่ยงในทางธรรม์.
เราจะบำรุงกรุงไกร
ให้ทวยไทยอิศระเกษมสันต์,
ขอพระไตรรัตน์คุณอนันต์
และเทวัญเปนพยานวาจา.

มหาราชครู ข้าขอบังคมยุคลบาท
รับราชบรรหารเหนือเกศา;
ขอพระองค์ทรงเจริญชนมา,
เพื่อบำรุงไพร่ฟ้าประชากร.

(พระมหาราชครูให้สัญญา, พราหมณ์เป่าสังข์, จึ่งพนักงานเชิญพระกลดสีขาวมากั้นถวายพระร่วง, และบรรดาขุนนางและพลเมืองถวายบังคมพร้อมกัน, และเสียงคนร้อง "ชโย" อยู่เชงแซ่ที่ทางข้างในโรง, ครู่๑ จึ่งสงบเสียง.)

พระร่วง ที่ท่านเชิญเราขึ้นทรงราชย์
เฉลิงอาสน์สุโขทัยสโมสร,
เราจะประศาสน์การนคร
ให้ประชาชนนิกรสุขสราญ.
ซึ่งท่านให้อิศริยยศ

22/03/2565

เรามิอาจหาพรนพอตอบทาน;
ขอแต่ให้เสนาพฤฒามาตย์
สมัคสมานสามัคคิ.
อย่าเห็นแก่ตัวมัวพะวง
ลุ่มหลงฤศยาไม่ควรที่;
อย่าต่างคนต่างแข่งกันแย่งคิ;
อย่าให้ช่องไพริที่มุ่งร้าย.
แม้เราฤศยากันและกัน
ไม่ช้าพลันจะพากันฉิบหาย;
ระวังการยุยงส่งร้าย,
นั่นและเครื่องทำลายสามัคคิ.
คณะใดศัตรูผู้ฉลาด
หมายมาตร์ทำลายให้เร็วรี่,
ก็ยุแยกให้แตกสามัคคิ,
เช่นกษัตร์ลิซซวิวงศ์โบราณ.
พราหมณ์ผู้เดียวรับใช้ไปยุแหย่
สาระแนยุญาติให้แตกฉาน,
จนเวลาศัตรูจู่ไปราฐ
มัวเกี่ยงกันเสียการ, เสียนคร.
ฉนั้นไซ้รขอไทยจงร่วมรัก,

จงร่วมสมัคสโมสร,
เอาไว้เผื่อเมื่อมีไพรีรอญ
จะได้สู้ศัสกรด้วยเต็มแรง.
ไทยรวมกำลังตั้งมั่น
จะสามารถป้องกันขันแข็ง,
ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มีแรง
มายุทธ์แย้งก็จะปะลาศไป.
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าผลาญญาติ;
ร่วมชาติร่วมจิตเปนข้อใหญ่;
ไทยอย่ามุ่งร้ายทำลายไทย,
จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง.
ให้นานาภาษาเขานิยม
ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง;
ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง,
ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลกา.
ช่วยกันเต็มใจไผ่ผดุง
บำรุงทั้งชาติศาสนา,
ให้อยู่จนสิ้นดินฟ้า;
วัฒนาเถิดไทย, ไชโย!
(คนอื่นก็ร้อง "ไชโย"ตาม)

จบเรื่องพระร่วงเพียงนี้.
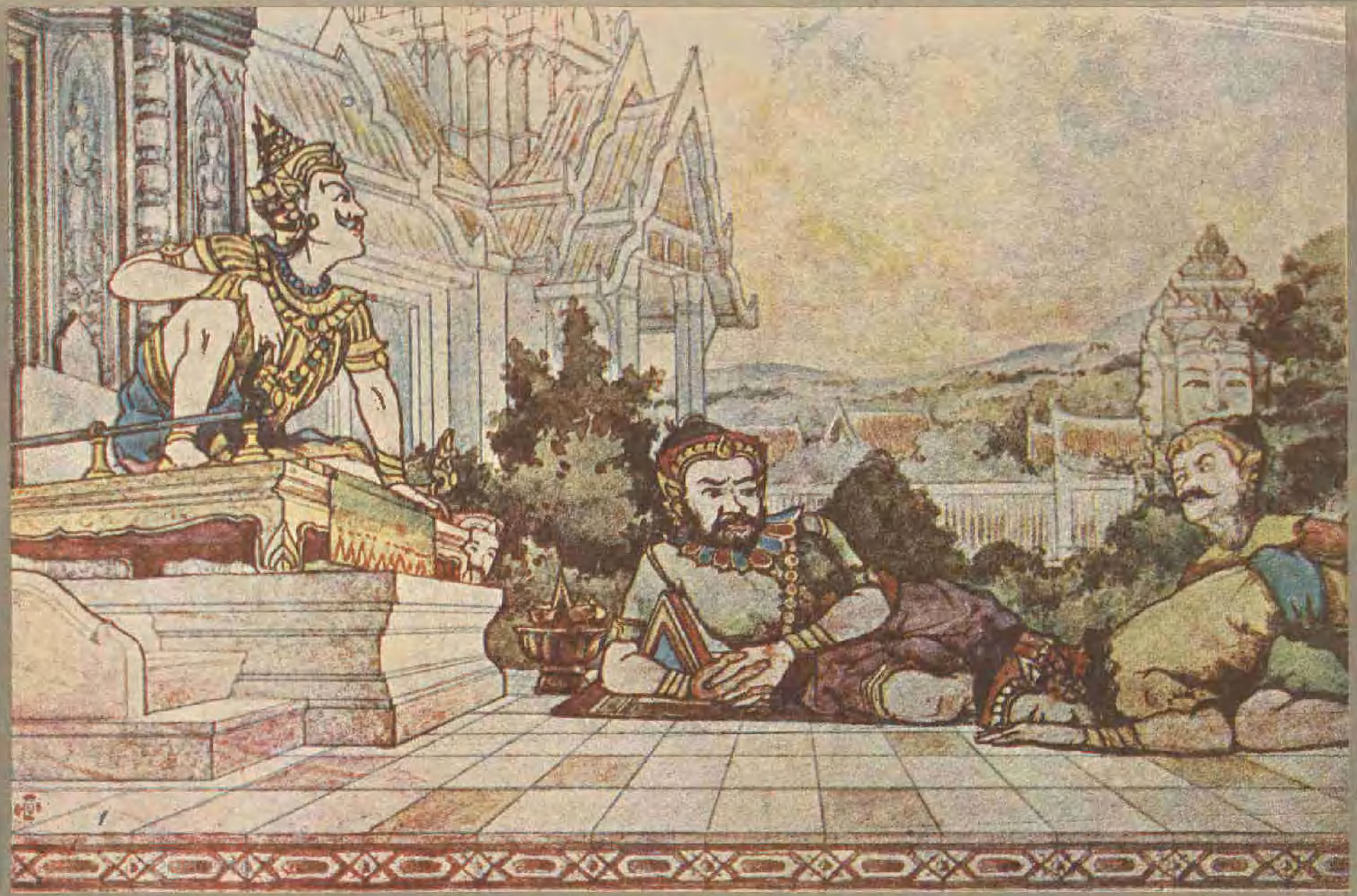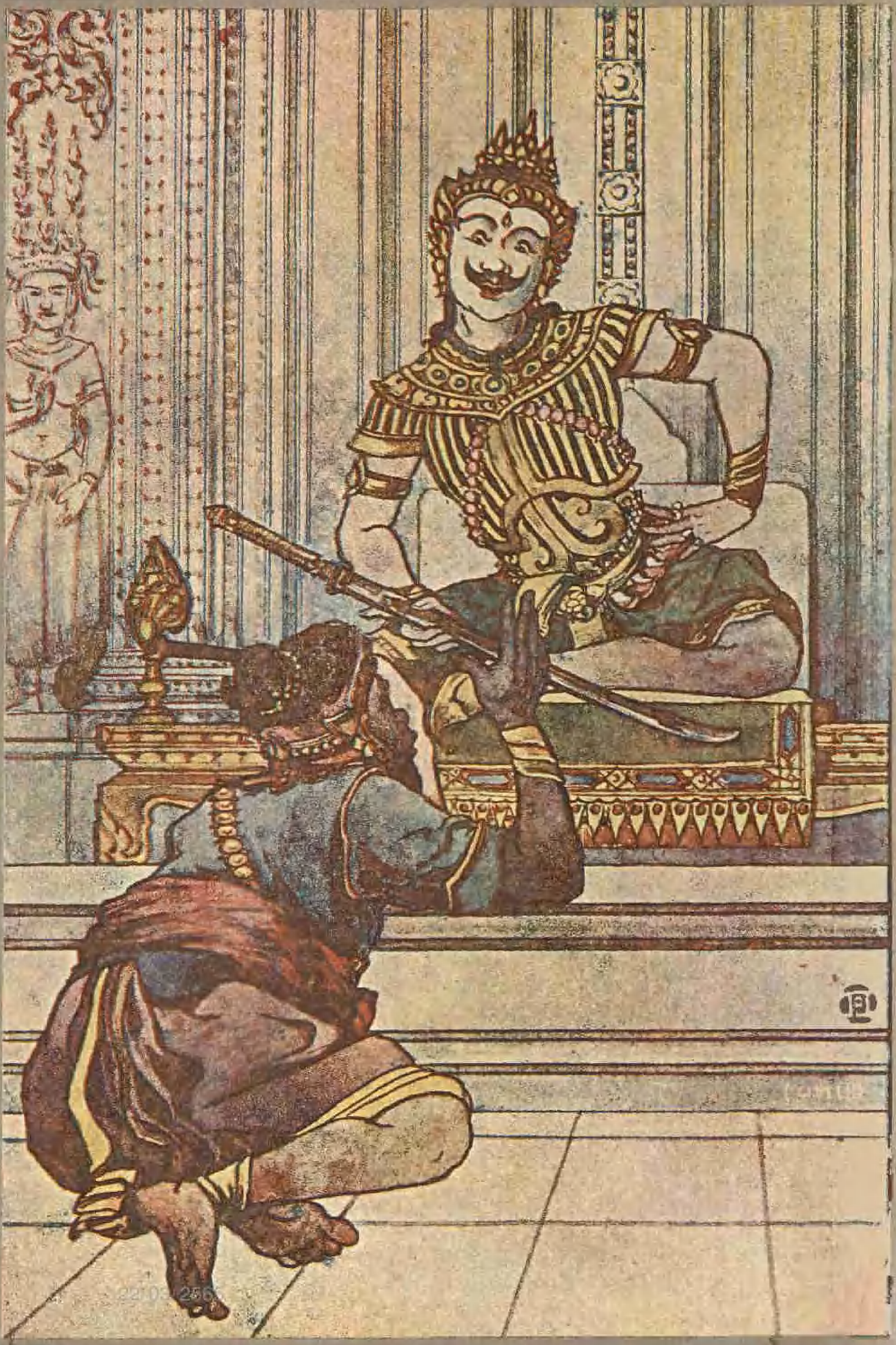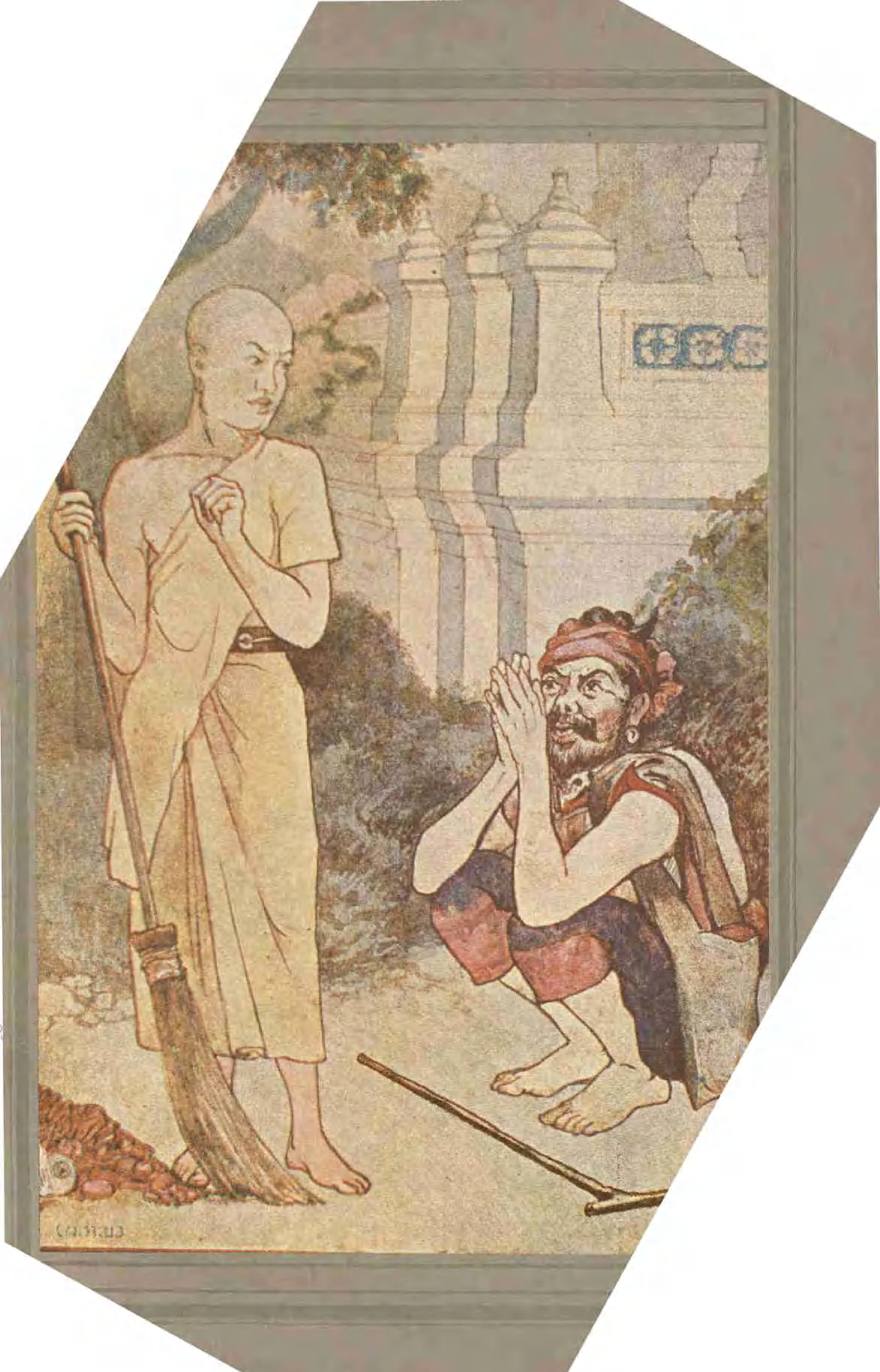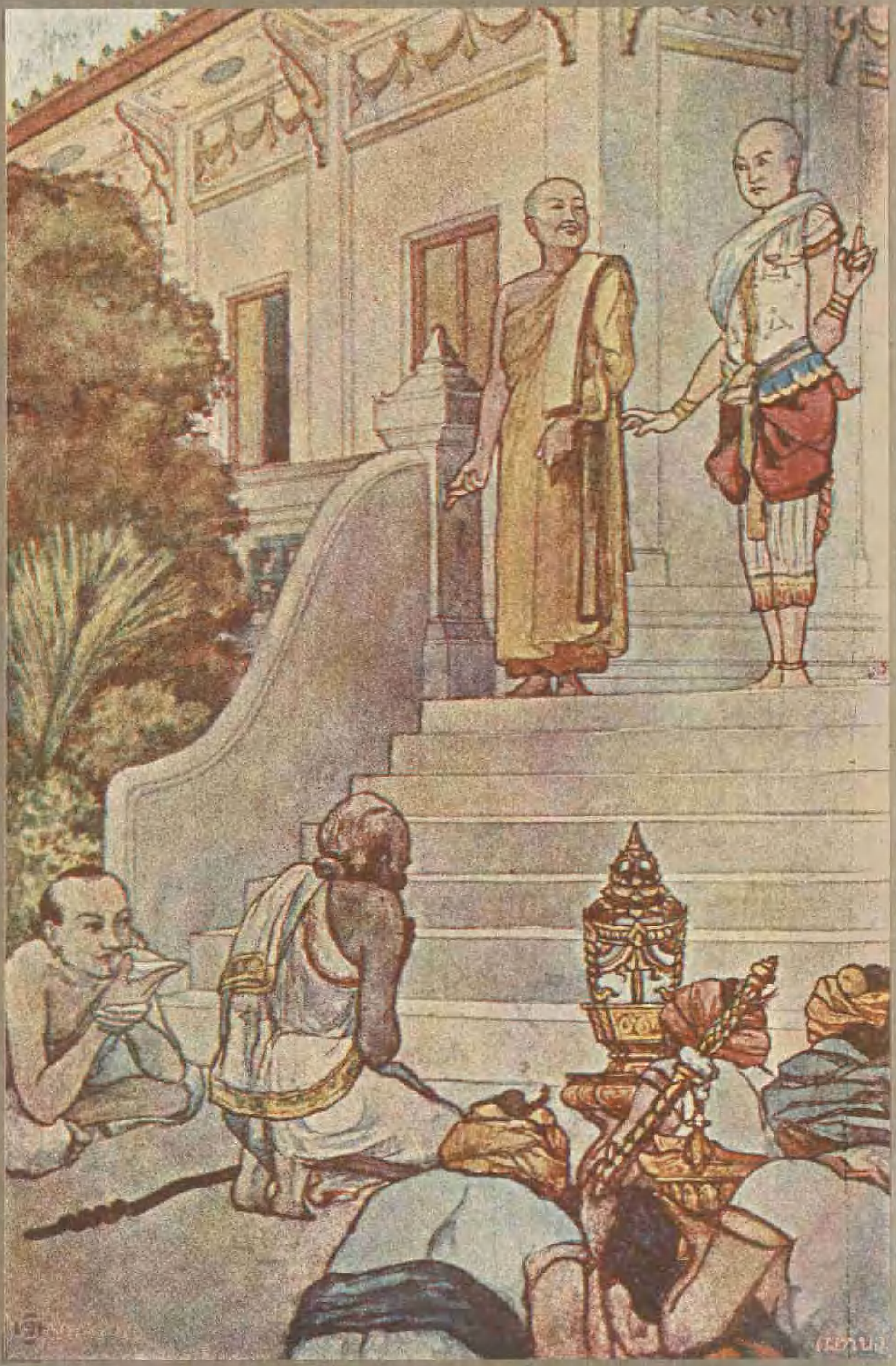
(นนน) 22/03/2565